

□ شهریارشناس لیق

«توروتگن بارینا تورومیش تانوق»

«قوتادغو بیلیق»

()

اثر گواه آفریننده آن است^۱

استاد شهریارین ایستر اورژینال دیلده، ایسترسهده مختلف دیل لره ترجمه اولونموش شعرلری دنیانین بیر چوخ اولکه لرینده چوخ تیراژلارلا دفعه لرله نشر ائدیلمیش سده بو گونه قدر جدی صورتده «شهریارشناس لیق» باشلانمیش دیر و شهریار لازیمینجه دقیق تانینمامیش و البته تدقیقات چیلار، ادبیاتشناس لار، شرقشناس لار و حتی داخلی عالم لر طرفیندن تانینمامیش اولدوغو اوچون جمعیته و ادبیات ماراغلی لارینادا تانیتدیریلمامیش دیر. شهریارین کئچمیش زمان لاردا و کئچمیش شاعرلرده گورونمه میش درجه ده دنیا شهرتی قازانماسی نین، خصوصاً ایران اجتماعیاتیندا مثل سیز سویه ده اوز حیاتیندا بونجا مشهور اولماسی و سئویلمه سی نین یگانه سببی یالنیز و یالنیز شهریارین اوز شعرلری و یاراتدیغی شاه اثرلر اولموشدور. شهریار معجزه یه بنزر درجه ده سرعتله و وسعتله مشهور اولدوغونو هئچ گوجه، قلمه، اراده یه و کیمسه یه بورج لو دگیل دیر. اونون حیاتیندا و وفاتیندان صورنا قورولموش و کئچیریلیمیش تدبیرلر، تجلیل لر، شعر گنجهلری، یوبلئی و وفاتی نین ایل دؤنومو کیمی مختلف مراسیملر البته اونون مشهور اولدوغو و خالقلا رین مختلف صینف لری طرفیندن ستایش و پرستش ائدیلدیگی و سئویلدیگی اوچون باش وئرمیش حادثه لر دیر و آیدین دیر کی استاد شهریارین داها چوخ تانینماسیندا و سئویلمه سینده گوزه گلیمه یه جک درجه دن زیاده تأثیری اولمامیش دیر. شاعرین حیاتی نین مختلف دؤورلرینی آختاردیغیمیز و تحقیق ائدیگی میز زمان مختلف دؤورلرده حتی اونون اثرلری نین منتشر اولماسی، آدی نین چکیلمه سی بئله معین طبقه لر واسطه سیله قاداغان واری تعطیل ائدیلمیش دیر. اونون اثرلری و شهریار آدلی بیر حادثه زمان - زمان سکوت فتنه سی ایله اوز به اوز اولموش و او قدر بؤیوک بیر فریاد قولاق آردی ائدیلمیش دیر. معین زمان لار دؤوری مطبوعاتین هئچ بیرینده اوزون بیر مدت شهریاردان هر هانسی بیر آد و ایز گورونمه میش دیر؛ ادبی مجموعهلرده، شعر آنتالوژی لرینده و تذکره لرده معین چئوره لرین شهریارین آدینی و شعرینی آدلا ییب کئچمه لری اولموش دور؛ قیسقانج لیق اوزوندن اونا قارشى

^۱ عربلرده بو مثلین مفهومونا یاخین بیر بیت شعر وار:

إِنْ آثَارِنَا تَدَلَّ عَلَيْنَا فَأَنْظُرُوا بَعْدَنَا إِلَى الْآثَارِ

شعرلر و مقاله لر یازیلیمیش و یوکسکک تیراژلارلا داغیدیلیمیش دیر؛ عثیه جر بئین لر اونون شعرینه یترسیر تئخنیکی عیب لر توتوب ایلرجه اونلاری صاللامیش لار؛ حیدربابانین حیرتلندیریجی درجه ده یایلماسی و خالقین طرفیندن منیمسه نه سی نتیجه سیندن شاهین و سیستمین گوزوندن دوشموش دور؛ شاهین طرفیندن خالق شاعری سچیلیمه سی تکلیفینی رد ائتمه سی اوچون بیرداها اونودولماغا لایق گوزولموش دور. دنیا ادبیاتی، خصوصیه سیاسی و آرمانجیل اولکه لر، او جمله دن ایران، تورکیه و کئچیمیش سؤوت لرده بعضی شاعرلرین سیاسی سیستمین قراری ایله شیشیریلیمه سی و شهرتله ندیریلیمه سی نین دفعه لرله شاهدی اولموشوق. البته کی بیر شاعر رسمی و حتی غیر رسمی و حزبی - ایدئولوژیک اراده لرله بؤیودولدو گو زمان بیر شاعره کیچیلدیلیمه لی دیر. ایران دا صول و صاغ اراده لرین شیشیریلیمه سینه عزم ائتدیکلری شاعرلر قارشی سین دا شهریار دائما کیچیریلیمک، خورلانماق و ازیلیمه گه و تکلیگه معروض ائدیلیمگه محکوم شاعر دیر.

شهریارین اونودولماسی و اونودورولماسی اوغروندا قرارلارین البته اؤیره نیلمه یه دگر سببلری اولموش دور کی بیز بورادا هم اونون گوزآردی ائدیلیمه سی باره ده هم ده بو سکوت پراواکاسیونو باره ده بحث ائتمه یه جه بیگ. ساده جه دئمک ایسته ییریگ کی شهریارا مثبت مناسبت داشیان چئوره لر طرفیندن ده شهریارین حیات و یارادیجیلیغی نین جدی، منتظم، علمی و شهریارانه اسلوب، نظام و طرزله اؤیره نیلمه سی باره ده شهریارشناس لیق اولمامیش دیر. بو بیرقدر اوزاق کئچیمیش ده و یاخین کئچیمیش ده و حاضر کی حال دا شهریارین اؤیره نیلمه سی اوغروندا قلم چالان کیسه لرین مبارک ایش لری نی و زحمتلرینی اونوتماق و انکار ائتمک معناسینی داشیما مالی دیر. شهریارین شعر دفترلرینی - ایلکین نشرین دن صونونجو نشرینه قدر - نشره حاضرلانماسیندا^۲، شهریارلا مختلف مصاحبه لرین حیاتا کئچیریلیمه سی و مطبوعات دا چاپ ائدیلیمه سینده^۳، شهریارین شعرلرینه خصوصاً حیدرباباسینا نظیره لر یازیلما سیندا^۴، شهریارین اثرلری نین مختلف دیلره ترجمه و یایلماسیندا^۵، شهریارین مصاحبه لرینی مطبوعات دان درله بیب توپلو حالا گتیریلیمه سینده^۶، شهریارین حیات و یارادیجیلیغی حاقیندا رساله لر^۷، کتاب لار^۸ و مونوقرافی لر^۹ یازیلما سیندا، مختلف ادبی سمپوزیوم لار، کنگره لر و سمینارلار دا معروضه

^۲ لف الله زاهدی، ملک الشعراء بهار، سعید نفیسی، حسین پژمان بختیاری، علی زهری، علی شاهنده، محمدعلی ترقی و ... بیرنجی دفتریندن دیوانی نین دوردونجو جلدینه قدر - کیمی سی، مقدمه یازماق لا، کیمی سی نسخه لری توپلایب اوزونو کؤچورمک له، کیمی سی ناسره تاپشیرماق لا و کیمی سی نشر ائتمک له - امک صرف ائتمیش لر. استاد تبریزده کن حیدربابانین نشرینده تقویمی، روشن ضمیر، کارنگ، میرزا عبدالوهاب شعاری، حاجی حسن زفیری، مرتضی رسام نخجوانی، میرزا طاهر خوشنویس، حاجی ابراهیم کتابچی حقیقت و ... کیمی سیمالارین رولو یاد ائدیلیمه لی دیر. تبریزده ۴ جلدلیک دیوانین و ایکینجی دیوانین نشرینده، دکتر منوچهر مرتضوی، بیوک نیک اندیش، حاجی آقا کتابفروش، معرفت و سعیدی کتابچی لاری نین سعی لری قید ائیلیمه لی دیر. تورکجه دیوانین نشرینده یحیی شیدانین و دکتر حمید محمدزاده نین زحمت لری خاطر لادیلما لی دیر.

^۳ ناصر حریری مصاحبه ۱۳۶۹ بابل

۴

^۵ غلامحسین بیگدلی سچیلیمیش اثرلری باکی ۱۹۶۶ حسین منزوی این ترک پارسیگوی ۱۳۷۲ ۲۹۵ ص

^۶ جمشید علیزاده به همین سادگی و زیبایی

۷

۸

^۹ حکیمه بلوری ناظم رضوان قاسم ترکان گامی در راستای شهریارشناسی ۲۰۶ ص تبریز ۱۳۷۰ فروغ آزادی. یادی از شهریار علی اصغر شعر دوست، کتابشناسی شهریار، منوچهر ظلی سخنوران معاصر شهریار و ملک الشعراء بهار ابوالفضل علی محمدی بررسی اشعار حافظ از دیدگاه شهریار ۱۳۶۸ احمد کاویان پور زندگی ادبی و اجتماعی استاد شهریار تهران اقبال ۱۳۷۵ ۲۸۶ مهدی روشن ضمیر دو شاعر بزرگ مولانا و شهریار تهران مستوفی ۱۳۷۴ محمدباقر نجف زاده بارفروش طنز در شعر شهریار ۱۳۶۹ ۱۱۲ ص بیوک نیک اندیش خاطرات شهریار با دیگران ۱۳۷۰ ۲۶۸ ص میرزه ابراهیموف محمد عارف مسعود علی اوغلو عبدالعلی دستغیب عبدالحسین زرین کوب دکتر علی شریعتی جلال آل احمد

وئرلمه سینده^{۱۱} استادین اثرلری نین باشقا اؤلکه لرده نشر ائدیلمه سی^{۱۱} باره ده و سائر بو کیمی فعالیت لرده امگی و کؤمگی کئچن قلم و کلام صاحب لری نین زحمتلری یاخشی لیق و قدر دانلیقلا قئید ائدیلمه لی دیر. آنجاق بو قدر ادبی تحرکات و فعالیت لر باش وئر میس سه ده شهریارین حیاتی و یارادیجی لیغی باره ده یوخاری دا قئید ائدیلدیگی کیمی شهریارا لایق اثر و اثر لر هله ادبیات عالمینده گؤزله نیلمکده دیر. بوگون هامی یا معلوم دور کی ایتالیان شاعر دانتیه حاقیندا اون مینرله مقاله و کتاب یازیلیمیش و یازیلیمیش دیر، شکسپیر، هوگو، پوشکین و بو صیرادا نهننگ مؤلف لر باره ده دئیلمه میس سؤز و قارانیق نکته قالما میس دیر. آنجاق شهریارین اؤز حاتیندا دنیا شهرتلی اونلارلا دفعه مجاز و یا شاعرین اجازه سی اولمادان^{۱۲} چاپ ائدیلمیش دیوانی نین مقدمه لرینده اونون هله دوغوم تاریخی نئچه جوره ضبط ائدیلمیش دیر. بو او دئمک دیر کی بیزیم شهریار شناس لیق هله شهریارین حیاتیندان بری اونون دوغوم تاریخینده اؤز جهل و نقصانی نین نه درجه ده اولدوغونو گؤستر مکده دیر.^{۱۳} بو دوغوم تاریخینده کی سهولر شهریارین باشقا اثرلرینه و باشقالاری نین شهریار حاقیندا کی اثرلرینه ده یانسیمیش^{۱۴} و حتی و حتی شاعرین قبردشینا دا داشینمیش دیر. مؤلف لر اونون دوغوم مکانی باره ده قارقاشالی قئیدلرله اولموش لار^{۱۵}.

تأسف له هله شهریار شناسلیق قالسین؛ شهریارین اثرلری بئله دوغرو درست نشر ائدیلمه میشدیر. شهریارین حیاتی باره ده دقیق، مستند و اینجه لیکلری ایچرن معلومات ایلک دفعه بو سطرلری یازانین قلم و بیانی ایله وئر یلمیش دیر. استادین تور کجه دیوانی نین بو قلم له یازیلیمیش مقدمه و ایضاح لاریندا، شهریار حاقیندا مختلف علمی مقاله لر - معروضه لر و محاضره لرده، اوستادین حاضر لادیغیمیز فارسجا شعر دفترلری نین مقدمه و حاشیه لرینده و خصوصی ایله «شهریارین یاد ایله» و «شهریار - شعر و زندگی» آدلی ۴ ساعت لیق کاست لر آلبوموندا و شهریارلا آپاردیغیمیز سس لی و تصویرلی مصاحبه لرده اوستادین حیاتی نین اینجه لیکلرینی، او گونه دک بیلمه میس بعضی نکنه لری و بیر چوخ دیگر معلوماتی وئر میشیک. او جمله دن دوغوم تاریخی نی آیینا قدر دوغوم شهرینی محله سینه قدر (میرزا نصرالله بازارچاسی) کیمی معلوماتی بیزیم قئیدلریمیز دن قاباق هئچ یئرده یازیلما میس و بیلمه میس دی. محض همین قلم له استادین حیاتی و یارادیجیلیغی باره ده اطرافلی تحقیقات، آیریجا مؤلفین ۱۰ ایل دن آرتیق شهریارلا اولان یاخین و تقریباً گونده لیک لی مناسب لریندن میدانا گلن خراطره لر و بیلگی لر، ایری

نصرت الله فتحی علی یاووز آق پینار الهامی مهدی اکبری حامد بکر نی یف یاشار قارایف جواد هیئت حمید نطقی یوسف گدی کلی کریم مشروطه چی منوچهر مرتضوی مهدی روشن ضمیر محمد علی روشن ضمیر رحیم چاووش اکبری

۱۰

^{۱۱} احمد آتش آنکارا ۱۹۶۴ شهریار و حیدربابا یا سلام، حمید محمد زاده

^{۱۲} استاد شهریارین اثرلری عمومیت له اجازه سیز چاپ ائدیلمیش و شاعرین حقوقو آياقلا نمیش دیر.

^{۱۳} ۱: در سال ۱۲۸۳ شمسی هجری در تبریز متولد شد. (کلیات دیوان شهریار - مجموعه پنج جلدی ص ۱۱ علی زهری)،

۲: تاریخ تولدش ۱۲۸۵ شمسی و نام پدرش ... (همانجا ص ۳۷، لطف الله زاهدی)

در سال ۱۲۸۳ شمسی در حاکم نشین آذربایجان ولادت یافته. (سعید نفیسی، دیوان شهریار، ص ۵، ۱۳۱۰)

^{۱۴} ۱: شهریار در سال ۱۲۸۳ شمسی در شهر تبریز دیده به جهان گشود. (حیدربابا «فارسجا ترجمه سی»، آزاده خشکنابی خواهر استاد ص ۷)

۲: بین سال های ۱۲۸۳ - ۱۲۸۵ شمسی در روستای خشکناب ... متولد گردید. (گزیده غزلیات شهریار؛ یدالله عاطفی، ص ۳)

۳: در سال ۱۲۸۳ هجری در تبریز متولد شد. (عبدالعلی دستغیب؛ مجله پیام نوین؛ سال ۳ شماره ۵ بهمن ۱۳۳۹ ص ۱)

۴: در سال ۱۲۸۵ خورشیدی در روستای خشکناب آذربایجان چشم به جهان گشود. (مجله تماشای سال پنجم شماره ۲۱۶، ۳۱ خرداد ۱۳۵۴، ص ۴۲ فریدون مشیری)

۵: شهریار در سال ۱۲۸۱ در روستای خشکناب ... دیده به جهان گشود. (م. حسن بیگی؛ مجله بنیاد سال اول شماره ۵، مرداد ۱۳۵۶، ص ۳۴)

۱۵

حجم لی کتاب لار حالیندا فارس جا و آذربایجان تورکجه سی ایله یازیلیمیش دیر. بو فرصت ده ایسه بیر شعر دفتری نین و شهریارین ان مکمل و ان صون تورکجه دیوانینا بیر مقدمه ظرفیتی و قابلیتین ایجاب ائتدیگی قدر بعضی معلومات وئر یلمکده دیر.

□ شهریارین حیاتی

شهریار موسوی - حسینی سیددیر و اونون سیدلیک سلسله سی امام موسی کاظم علیه السلام و اونندان امام حسین علیه السلام چاتیر. شهریار دئیردی من شجره نامه میزی گؤرموشدوم و آتام اونو صاخلایاردی آنجاق صونرالار آتامین وفاتیندان صونرا شجره نامه نین باشینا نه گلدیگینی بیلمه دیم. شاعرین یادیندا قالان قدر او امام زین العابدین ین ۲۷ اینجی اوغلو اولدوغوایدی.

نادر شاه زمانی بو سالله دن، میر عبدالله، قره داغ محالی نین خشکنا ب کندین دن او جان - عباس محالی نین قره چمن قصبه سینه یاخین بیر آوادانلیقی تأسیس ائتمیش و خشکنا بین آدینی بورایا داشیمیش دیر. اونون اوغلو میر اسماعیل، اونون اوغلو میر بابا اونون اوغلو میر عبدالله و اونون اوغلو میر اسماعیل (میر آقا) اولموشدور.

شاعرین آتاسی حاجی میر آغا خشکنا بی ۱۲۵۰ شمسی ده (۱۲۸۸ قمری و ۱۸۷۱ میلادی) ده خشکنا ب کندین ده دنیا یا گلمیش دیر. اونون اصل آدی سید اسماعیل و صوی آدی «موسوی» ایمیش آنجاق اونا حاجی میر آقا خشکنا بی دئیر میشلر. شاعرین آتاسی حاجی میر آغا خشکنا بی فارس و عرب دیلی و ادبیاتی نین مقدماتینی بعضی گلستان، نصاب الصبیان، ترسل، ابواب الجنان کیمی کتاب لاری درس لیک کیمی خشکنا ب کندینده کی مکتب ده اوخویور و دینی علم لر تحصیلینی تبریز ده طالبیه مدرسه سینده اوخویوماق لا مشغول اولموشدو. او عئینی زمان دا ناصرالدین شاهین خطاط لیک تعلیمی اوچون تبریزه گلن و اورادا یاشایان میر حسین تورکک (خوشنویس باشی) نین مکتبینه نستعلیق خطینی اوگره نیر.

حاجی میرآقا تبریزده دینی علملری مدرسهده تدریس ائتمکله عئینی زاماندا تبریزین ان بؤیوک روحانی گوجو حاجی میرزا حسن آقا مجتهدین اینام طرفی ایدی. او دؤور تبریزده حاجی میرزا حسن مجتهددن باشقا، اونون قارداشی اوغلو تبریزین امام جمعه سی حاجی میرزا کریم، حاجی میرزا صادق آقا مجتهد و اونون قارداشی حاجی میرزا محسن آقا مجتهد تبریزین بؤیوک مجتهدی ایدی و بو ۴ مجتهدین مؤهورو حاجی میرآقا خشکنابی نین الینده ایدی. او بو امانت و عدالتله مشهور اولدوغو اوچون حاکم شرعین محکمه سینده و عدلیه ناظرلیگینده آچیلان داعوالرین و کیلی ایدی.

شهریار بو بارهده ای وای آنام باشلیقلی شعرینده دئیر:

باغمیشه محله سینده بیر کیشی نین ائوی وار

او الهی تانیبار، الله اونو تانیبار

اونو هرکس سلاملار او سلاملار هرکسی

ائوی نین هر گوشه سی حق عدالت مرکزی

بعضاً گیزلی گؤز یاشی توکر گیلدیر - گیلدیر او

موکلین خرجینی اؤده یین وکیل دیر او

اونون اوچون دنیا دا قیزیل نه دی، زر نه دی؟

خالقی نین ثروتی دیر ائوی نین هر ثروتی

بوتون واری - دؤولتی یوخسول لارین آجلارین

نوازشه، چؤره گه، سئوینجه محتاج لارین

بوردا قاپی لار آچیق، بوردا سفره لر آچیق

گل آیاغی چاریقلی، کئچ یوخاری باشا چیخ

گول دن آغیر سؤز دئمز گولوشلرله قارشیلار

شعاع لارا بنزه بیر آلتینداکی قیریش لار

اوره گیمده قاینان ابدی الهام دیر او

منیم اؤز آتام دیر او! منیم اؤز آتام دیر او!^{۱۶}

حاجی میرآقا خشکنابی تبریز شهری نین ان صایقین و تانینمیش سیمالاریندان ایدی. اونون ورجی میدانین دا اولان ائوی شهرین بوتون سیاسی، اجتماعی، علمی، اقتصادی و ادبی شخصیت لری نین توپلانیدیگی کاشانه ایدی. دوستلاریندان، اجلال الملک ایرج میرزا، میرزا علی خان حکیم لعلی (شمس الحکما)، حکیم خوئی، حاجی میرزا اسماعیل امیرخیزی (اسماعیل قره) - ستارخانین منشی سی و خیابانی نین مشاوری -، پروین اعتصامی نین آتاسی میرزا یوسف خان اعتصام الملک، ابوالحسن خان اقبال السلطان^{۱۷}، دایما اونون ائوینده توپلاشاردی لار.

^{۱۶} در باغمیشه خانه مردی است با خدا

هر سخن و هر سراچه یکی داد گستری است

اینجا به داد ناله مظلوم می رسند

اینجا کفیل خرج موکل بود و کیل

..... شعرین ترجمه سی «خلیل رضا» دان دیر.

^{۱۷} تبریزین خاننی منم شوشانین خاننی سنسن دئییه خان شوشنسکی یه شوشاخانی لقبی نی وئرمیش دیر. اقبال آذر ایرانین ان بؤیوک خواننده سی و ولیعهدین ایچری سارای خواننده سی و مرثیه خوانی اولوب.

قاجار شاهلاری نین تریبه اولوندوغو ولیعهد شهری اولان تبریز پایتخت اولمادیغی صیرالاردا ایرانین ایکینجی شهری اولموش دور. بو سببدن نه اینکی آذربایجانین ان بویوک شخصیت لری ائله بو شهرده یاشایاردی بلکه اولکه نین مختلف یئرلریندن اولان عالم لر و صنعت کارلاردا تبریزه کؤچوب بو مدنیت مرکزینده حیات سورهرمیش لر. تبریز او واختدا ایرانین مدنیت مرکزی ایدی چونکی ایلك لرین بیر چوخونا صاحب ایدی. بیرینجی مطبعه، بیرینجی یئنی اصول لا مکتب، بیرینجی اوشاق باغچاسی، بیرینجی کارو لال لار مکتبی، بیرینجی عکاس خانا، بیرینجی تاماشاخانا و نمایش سالونو، بیرینجی ارکسترا، بیرینجی کنسرت سالونو، بیرینجی کتابخانا و عمومی قرائت خانا و بو کیمی بیر چوخ بیرینجی لر شهری ایدی.

بو بیرینجی لر صیراسیندا تبریز بیرینجی شخص لرینده شهری ایدی و بو بیرینجی لردن بیریده شاعریمیزین آتاسی (حاجی میر آقا خشکنابی) ایدی. خشکنابی ولیعهدین، شازدالارین (شاهزاده لرین) و سارای عائله‌سی نین خصوصی معلمی ایدی.

حاجی میر آغا ۱۲۸۳ ده آتاسی نین اراده‌سی ایله، خالاسی قیزی لیلی خانیم لا، بیرداها قوهوم لاشماق اوچون ائوله ندریلیر. لیلی خانیم یاشجا خیلی کیچیک اولدوغو اوچون حامله قالا بیلیمیر و حاجی میر آقانین آتاسی (خان ننه)، اوغلونو دوغورقان بیر قادین لا تکرار ائوله ندریمک ایسته ییر. بو سفر اونو «کوکب خانیم» آدلی، قاباقجا ائوله نمیش و حمیده آدلی بیر قیز اوشاغی دوغورموش قادین لا ائوله ندریلر. بو ائولیلک دن ایکسی قیز و اوچو اوغلان دان عبارت ۵ اوشاق دنیا یا گلیر. ایلك اوشاق علویه خانم آدلی بیر قیز اولور. علویه خانیم دان صونرا شاعریمیز سید محمد حسین و اوندان صونرا سید مرتضی، داها صونرا سریه خانم و سید رضی دنیا یا گلیرلر.

بو آرادا لیلی خانیم دا ارگن یاشا چاتیر، اولغون لاشیر و سیدرضانی دنیا یا گتیریر. او بو اوغلان دان صونرا آرد - آردینا طاهره - میرزاده و آزاده - آدلی اوچ قیز دوغورور. حاجی میر آقا اوچونجو ائولی لیگی نی فاطمه خانیم لا طوی توتور. فاطمه خانیم دان ایکی اوغلو و ایکی قیزی اولور. خانیم بزرگ، کبری، میر علی اکبر و حاجی میر آقا عائله‌سی نین صون بئشیکگی میرصادق دنیا یا گلیر. بئله لیکله حاجی میر آقا خشکنابی نین اوچ آرواد دان ۶ اوغلو و ۶ قیزی اولموش دور.

منیم آتام، سفره‌لی بیر کیشی ایدی

ائل الیندن توتماق اونون ایشی ایدی

گؤزه لرین آخیره قالمیشی ایدی

اوندان صوراً دؤنر گه لر دؤندولر

محبتین چیراغلاری سؤندولر.

رضاخان ۱۳۰۴ ونجو ایلده (۱۹۲۵) سلطنتی اله کئچیردیکدن صونرا روحانی لرین عبا و عمامه سینی صویوندوروب متحدالشکل گئییم طرزینی یولا سالماقلا ترکیه ده م. کمالین باشقا بیر تدبیرینی ایرانا تطبیق ائدیر و اونون شاپقا دئوریمی آدلاندیردیغی جریاننی بورادا تکرار لاییر. بو دؤورده حاجی میر آقا دا روحانی لباسین دان بیر مدت اوچون اوزاق لاشدیریلیر و پهلوی بؤر کویله شکل چکدیریب جواز آلماق مجبوریتینده قالیر. اونا و کالت اجازه‌سی وئریلیر و یئنی آچیلان عدلیه ناظرلیگی نده و کالته باشلاییر. بیر مدت کئچدیکدن صونرا بیر نئچه دینی عالم له بیرلیکده اونادا تکرار روحانی پالتاریندان استفاده ائتمک اذنی وئریلیر و او روحانی لیک اجازه‌سی آلیر. شهریار آتاسی نین شخصیتینی بو شکیلده رسم ائتمیش دیر:

«منیم آتام رحمتلی حاجی میر آقا خشکنابی - گؤزل گؤرکملی بیر سید ایدی. ایلك گؤروش ده نجابتی و اصلاتی

گؤزه چارپاردی. اورتا بویو، اولچولو و یاراشیق لی اندامی، وقارلی، سئوملی دانیشیق لی و درین باخیش لی ایدی.

چوخ الی آچیق ایدی. اونون عائله فردلری نین صایبی سی ۴۰ نفر اولاردی. سفره‌سی - هر نه اولسایدی - شهرلی و

کندلی یه آچیق ایدی. شاعر دگیلدی آنجاق چوخ شعر و موسیقی سئور اولوب، بوتون هنرلری تشویق ائدردی.

ایری خط ده مرحوم خوشنویس باشی نین و نارین خطده مرحوم امیر نظام گروسی نین شاگردی ایدی. عادی حالدا

چوخ صبرلی و حلیم، آنجاق چوخ آز زمان دا شدت له عصی لشیب غضب له نردی و حرصلندیگی زمان بوتون

توکلری بیز - بیز دورار و گوزلری قیزاراردی. اوز ایشی - حقوق و قضاوت - ینده چوخ اوستاد ایدی. الیندن گلدیگی قدر داعوالاری صلح و صفا ایله نتیجه لندیرردی. حاقسیز تشخیص ائتدیگی وارلی موکل لری آغیر سوزلرله قوواردی و یوخسول موکل لری داعواسینی پول سوز و اجرت سیز عهده سینه آلیب، حتی ائو خرچلرینی و غریب لری مهمانخانا هزینه لری ده اوز جیبیندن وئردیگی دفعه لرله گورونموش بیر عادت ایدی. حقا کی بوتون عمرنو مظلوم لارین حاقلاری نین مدافعه سینه صرف ائتدی. ظاهرده هر کس له معاشرت ائتسه ده باطناً چوخ دیندار و تقوالی ایدی. سوزو دؤورو عالم لر نزدینده سند حکمونه ایدی. خشکتاب سیدلری آراسیندا منیم خاطر لادیغیم قدر ایکی نفر حقیقتاً چوخ دیندار و تقوالی آدم ایدی؛ بیرینجی سی تبریزین خیابان محله سینده یاشایان رحمتلی حاجی میرعلی خشکتابی که دوغروندان اولیادان ایدی و گویا آدی نین منیم بو اوشاقجا شعریمده گلن آدلار صیراسیندا چکیلمه سیندن چکینیر و صیخیلیرمیش، ایکینجی سی ده منیم آتام دی. الله هامی نین اولنلرینه رحمت ائله سین»^{۱۸}.

۵۰ یاشلی حاجی میر آقا خشکتابی ۱۳۰۰ اینجی ایلده بیرینجی اوغلو سید محمد حسینی طب تحصیللی اوچون تهرانا گونده ریر، آنجاق صونرالار قئید ائده جگیمیز سببلر اوزوندن اوندان ناراضی قالیر و شهریارین مشهور شاعر اولدوغونو و طب تحصیللی نی یاری دا بوراخماسی شایعه سینی ائشیتدیگی اوزوندن اوغوندان امیدینی اوزوب صون ایلرینی ناراحت یاشاییر. شهریار خراسان دا سورگون ده اولدوغو گونلر، حاجی میر آقانین عصبی راحت سیزلیق لار نتیجه سینده قان تضییقی آرتیر و او اوره ک خسته لیگینه دچار اولور. ۱۳۱۳ شمسی ده دی آیی نین ۱۰ او (۱۳۵۳ قمری رمضان آی نین ۲۳ ونده - ۱ ژانویه ۱۹۳۵) قدر گنجه سی دنیادان گئدیر. شهریار بو باره ده یازیر:

«آتام دفعه لرله قدر گنجه سینده وفات ائتمه سینی الله دان ایسته میشدی ائله ده اولدو. ۱۳۱۳ شمسی ده رمضان آی نین ۲۳ ونده احیا گنجه لری عبادتی و مراسمیندن صونرا صبح اذانینا بیر ساعت قالمیش انفاکت کئچیریب گولومسه یرک دنیادان گئدیر. همین گنجه من خراسانین یایلاق بیر کندینده ایدیم. یوخودا گوردوم کی آتام آی نین اوستونده دوروب حرکت ائدیر آی ایشیغی اونون دؤشونه قدر اؤرتموشدو، قهقهه ایله گولوردو و اونون قهقهه سسی افقره یاییلیردی. اویانینجا کندلی اذانچی الله اکبر سسله ندی. صبح اذانی ایدی یئلکن چراغی یاندریم و اضطراب لا حافظین دیوانندان بیر فال آچدیم بیر غزل گلدی کی صانکی او غزلی هئج گورمه میشدیم، بیرینجی و اوچونجو بیتي بئله یدی:

‘هجران گونو و یاردان آیریلیق صونا چاتدی

بو فالی آچدیم اولدوز آخدی و ایش صونا چاتدی

بوندان صونرا اوز کؤنلوم دن افقره نور صاچا جام

چونکی گونشه واردیق و توزلولوق صونا چاتدی»^{۱۹}

ایکی گون صونرا آتامین وفاتی نین خبری تلگراف لا گلدی.^{۲۰}

حاجی میر آقا خشکتابی نین جسدی قم شهرین ده دارالسلام قبرستانین دا تورپاغا وئریلدی و ۳۰ ایل صونرا شهریارا اونون قبر داشینا فارس دیلینده بیر شعرده یازدی.

^{۱۸} حیدر بابایه سلام؛ شاعرین قلمی ایله ایضاحلار بؤلومو، ص ۷۳ - ۷۰، اوچونجو چاپ ۱۳۴۷ تبریز.

^{۱۹} روز هجران و شب فرقت یار آخر شد زدم این فال و گذشت اختر و کار آخر شد

بعد از این نور به آفاق دهم از دل خویش که به خورشید رسیدیم و غبار آخر شد

^{۲۰} حیدر بابایه سلام؛ شاعرین قلمی ایله ایضاحلار بؤلومو، ص ۷۳ - ۷۰، اوچونجو چاپ ۱۳۴۷ تبریز.

□ شهریارین دنیا یا گلیشی

بیراوشاقلیقدا خوش اولدوم، اودایئر - گۆی قاچاراق
قوش کیمی داغلار اوچوب، یئل کیمی باغلار کنچدی
صونرا، بیردن قاطار آلتیندا قالیب، اوستومدن
دئییه بيلم نه قدر سئل کیمی، داغلار کنچدی
اوره گیمدن خبر آلسان: «نئجه کنچدی عمرون؟»
گۆز یاشیملار یازاجاق: «من گونوم آغلار کنچدی»

مشروطه انقلابی زمانی حاجی میرآقا خشکنابی، دؤورو حریبه ناظری اولان یاخین دوستو امیربهادر جنگین ائوینه کؤچور و او ائوده یاشاییر. اوستاد سید محمدحسین شهریار همین ائوده دنیا یا گلیر.^{۲۱} اونون دوغوم تاریخی شمسی ایلی ۱۲۸۶ اینجی ایلی شهریور آیی، - ۱۳۲۵ قمری ایلی نین رجب آیی (۱۹۰۷ میلادی) دیر. تبریزین امیره قیز محله سی نین مجاهدلری نین ستارخانین سرکرده لیگی ایله باشلادیغی بیرینجی مشروطه انقلابی واختیندا او بله کده اییدی. اوستادین دئدیگینه گؤره «ستارخان اولارین ائوینه گلیب حاجی میرآقانی آناسی، «خان ننه» دن ائولریندن استفاده ائتمه لرینه دائر اذن آلیب ائوین حیط دیوارینی دلیب چایین اوتایینی هدف آلمیشلار. ستارخان او گون بله کده اولان سید محمدحسینی قوجاغینا آلیب اوخشامیش دیر»^{۲۲}. مشروطه انقلابی تبریزده گنت گنده شعله لنیر. ۱۲۸۹ شمسی ده (۱۹۱۰م) و ۱۳۲۸ قمری ده مشروطه انقلابی ایله نتیجه لنن تبریزده باش وئرمیش اجتماعی هیجانلارین شهرین امن - امانلیغینی پوزدوغو اوچون حاج میرآغا عائله سینی کنده کؤچورمگه قرار وئریر. اوچ یاشلی شهریار «قاییش قورشاق» کندینه گؤنده ریلیر. قاییش قورشاق شهریارین آناسی کوکب خانیمین کندی دیر و حیدربابا داغی نین اتگینده یئرله شمشیدیر.

سید محمدحسین یازیب اوخوماغی ۴ یاشیندان ملا ابراهیمین کند مکتبینه باشلاییر. الفبانی اوگره ندیکدن صونرا ۵ یاشیندا سعدی نین گلستانیندان بعضی حکایه لری اوخویوب ازبرله ییر و ۶ یاشینا قدر فارس دیلینده مکمل یازیب اوخوماغی اوگره نیر. او آلتی یاشینا قدر قاییش قورشاق و خشکناب کندلرینده یاشاییر.

اوزون ایل لر بویونجا - حتی شاعرین عؤمرونون صونونا قدر - هم ادبی حیاتیندا همده شخصی احوال روحیه سینده سیلینمز تأثیرلر بوراخان محض همین قیصا سورهن کند حیاتی دئمک اولار کی شهریار یارانماسیندا ان تعیین ائدیجی اهمیته مالک دیر. شاعرین پونزیاسیندا، ائله جه ده ادبیات تاریخینده حیدربابا یا سلام شاه اثری نین نین اهمیتی هر نه قدرسه بو اهمیت محض بو دؤنمه بورجلودور. بو دؤورون محصول لاریندان بیر ی اولان حیدربابادان علاوه باشقا بیر چوخ ثمره لرین ده الله ائدیلمه سی بو کند حیاتی ایللریندن قاینالانمیشدیر. اولا کنده آلدیغی ایلك تحصیل و دؤوری ترادیسونال تعلیم اونون حیات چیزگی سینی رسم ائتمیشدیر. محض او مکتبده قران و حافظله تانیش اولموش و بو ایکی کتابین شاعرین ادبی و مفکوره وی حیاتی نین شکیلله نمه سینده ان اساس رول اوینادیغینی ادعا ائده بیلهریک. شهریار اؤزو ایلر صونرا، دئمک عؤمرونون صون ایللرینده (۱۳۶۳ شمس ۱۹۸۴ اینجی ایله) صون دفعه حیدربابا و اطراف کندلره گنتدیگی گون یازمیش اولدوغو شعرده بو دؤور حاقیندا بئله دئیر:

منیم الهامیله بوردا قونوشوب دیل - دوداغیم
قرآنا، حافظه بوردا آچلیب گؤز - قولاغیم

^{۲۱} بو سطرلرین یازیلدیغی گونلر او ائله جه دورور. و شهریارین دوغولدوغو ائاقدا ائوین بالاخاناسیندادیر.

^{۲۲} استادلا مصاحبه لریم.

من ده موساکیمی، «حیدر بابا» دیر طور داغیم

بوردا کشف اولدی کی حقدن نه کرامات اولاجاق

نئجه شطرنج کی شاهلار هامیسی مات اولاجاق

شهریار اوشاقلیق ایل لرینده - نه تبریزده یاشادیغی قیصا مدتده و نه تهراندا گنتدیگی و اورادا یاشادیغی ایللرده - آذربایجان تورکجه‌سی نین شفاهی اینجه‌لیکلرینی و آذربایجان فولکلورونو اؤیره‌نمک امکائینی اله ائده بیلمه‌میشدیر. شاعر بوتون او زنگین آذربایجان خالق دیل بیلگیسی نی و تایی تای - توش لاریندا گؤرونمه‌یه جک درجه‌ده شفاهی خالق ادبیاتینا اولان احاطه‌سی نی همین دؤورده بیه‌نمیشدیر و بونون، شاعرین یارادیجیلیغیندا اولان اهمیتلی پایی همین ۳ ایلده اله ائدیلمیشدیر. شهریارین آذربایجان تورکجه‌سی ایله یارادیجیلیغی بوتولو کله ایکی دؤوره عایدیر و بو ایکی دؤوردن علاوه هر هانسی بیر گوزه چاربان بیلگی اله ائدیلمه‌میشدیر. بو ایکی دؤورون بیرینجی سی همین فصلده بحث ائدیلن اوشاقلیق ایل لرینده کی ۳ ایل لیک کند حیاتیندا قازانمیش اولدوغو ارث و ایکنجی سی ایسه شاعرین آناسی نین ۱۳۲۵ شمسی (۱۹۴۶م) ده تهراندا گلیب ۵ ایل بویونجا آنا اوغول یاشادیغی دؤورده بیرنجی دؤورده اؤگره‌ندیگی ارثین یئنی دن خاطرلنماسی ایللرله تامامیله علاقه‌داردیر. چونکو بو ایکی دؤوردن علاوه شاعرین تقریباً تمامی ایله آذربایجانلی لار و آذربایجان تورکجه‌سی ایله علاقه‌سی کیسیلمیش و شاعر اؤزونو بوتولو کله فارس دیلی و ادبیاتینا و ترمیش و ۱۰۰٪ بو دیله وقف ائتمیش دیر. آنجاق گنج لیک چاغی نین (۱۴ یاشیندان ۴۵ یاشینا قدر) ان اساس دؤورونو - ۳۱ ایلینی (۱۳۳۱-۱۳۰۰ شمسی، ۱۹۵۲ - ۱۹۲۱ میلادی) - آذربایجان دان، آذربایجانلی لاردان و آذربایجان دیلینده بوتولو کله قوپموش حتی آنا دیلینده عادی دانیشیغی بئله یادیر غامیش بیر شاعر، بیردن بیره تورک ادبیات تاریخی نین شاه اثرینی یارادیر. بو ایسه گئری ده قالان ۱۴ یاشینا قدر ایل لرین هامی سینا دگیل، یالینز بحثین ائدیگیمیز او ۳ ایلین قازانمیشی سرمایه‌یه دایاناراق باش وئرمیشدیر. چونکو ۱۴ یاشینا قدر ایلک دؤنمین دیل آچما دؤرو طبیعی دیر کی چوخ دایاز بیر سویه‌ده گونده لیک سؤزلرین اؤگره‌نمه‌سینه صرف اولار و کئندن قایتدیقدان صوراک کی ۸ ایل تبریزده کی ایللری ده اولاشهر دیلی ایله دانیشیغی صرف ائدیلمیش ایکنجی سی ده بو کی شاعر تهراندا گئنه قدر محض ۸ ایل تبریزده کی ایللرینده یئنی اصول لا تحصیل سیستمینده ایلک و اورتا تحصیلینی فارس دیلده آلمیش و فارس دیلینی اؤیره‌نمیش قدیم علملر یا دینی علملر تحصیل صیراسیندا عرب دیلی و ادبیاتینی اؤگره‌نمکله مشغول اولموش و ائوده کی تعلیمینده ده خصوصی معلم دن فرانسیز جانی اؤیره‌نمکله کنچیرمیش دیر. بو ملاحظه‌لره دقت ائدیگیمیز زامان یوخاری دا گؤستریدیگیمیز کیمی شاعرین بوتون آذربایجان دیل بیلگی سی خزینه‌سی او ۳ ایل لیک کند حیاتیندا قازانمیش دیر. آریجا حیدر بابادا و دیگر تورکجه یازدیغی اثرلرینده ایزلری ایله صیخ - صیخ راستلاشدیغیمیز کند حیاتی و معیشتی ایله تماماً علاقه‌لی اولان لغت لر و ترمین لر، کندچی عنعنه‌لری، کند فولکلورو و کند مخصوص اولان عبارهلرده ادغامیزا دیگر بیر باشقا ثبوت دور. بو ایللرده قازانمیش خزینه اؤز تأثیرینی نه اینکی شاعرین تورکجه اثرلرینده بلکه اونون عمومیتله ادبی یارادیجیلیغیندا و ائله‌جه‌ده فارس دیلی یارادیجیلیغیندا دا گؤرونمکده دیر.^{۲۳}

کند حیاتی نین دیل چیلیک و ادبیات شناسلیق اهمیتیندن علاوه شاعرین احوال روحیه‌سی و شاعرانه کاراکتری نین یارانماسی و فورمالاشماسیندا دا بؤیوک تأثیری اولموش دور. شهریارین معین بیر دؤورده ناتورال یسمه ماراغلی و دوشگون اولماسی او جمله دن دیر. شاعرین ادبی یارادیجی لیغی نین اساس آریجالیق لاریندان و باشقا شاعرلره نسبتاً امتیاز لاریندان ان باشلیجا فرقله‌نمه نقطه‌سی شهریارین خیال گوجونون اینانیماز درجه‌ده یو کسک اولماسی و توصیفی صفتی دیر. بو ایماژیناسیون و

^{۲۳} «شهریارلی ایل لریمی دوشونرکن» آدلی کتابیم دا موجود اولان شهریارین فارس دیلی یارادیجیلیغیندا تورکیسم، باشلیغی آلتیندا گتیریدیگیمیز مثال لار بونو آیدین ائدیر. مثلاً شهریارین فارسجا شعرلر دیوانیندا «هذیان دل» و «نامزدبازی روستایی» منظومه‌سینده کی موتولرین اساس قابناغی اونون کند حیاتی دیر»

رسام قدر خیال فیرچاسی ایله رسم ائتدیگی تابلولارین آشاغا - یوخاری هامیسی طبیعت منظره لری و محتشم طبیعی وارلیغین گوزل گؤرونولری دیر. اونون شعرین مهم بیر حصه سینی، خصوصی ایله شاه اثر اولان قسمینی اؤزونون «مکتب شهریار» آدینی وئردیگی بؤلوم، قسماً طبیعتین ترسیمینه عائد دیر و چوخ آیدین دیر کی بو ژانرین الهام قاینایا دا شهرلرده یوخ، طبیعتین اؤز قوجاغی و قویوندا تاپیلار و ائله بونا گؤره ده شهریارین بحثینی ائتمکده اولدوغوموز کند حیاتی ایللری، اونون بو گؤرونوش و باخیش آچی سیندان دا نه قدر اهمیته مالک اولدوغونو گؤستریر.

بوردا خیال میدانلاری گئیش دی

داغلار - داشلار بوتون منله تانیلدی

گؤرجک منی، «حیدر بابا» دانیشدی:

بونه سس دیر سن عالمه صالیب سان

گل بیر گؤره ک اؤزون هاردا قالب سان

«شنگیل آوا» یوردو عاشیق آلماسی

گاهدان گئدیب اوردا قوناق قالماسی

داش آتماسی، آلما، هئیاو صالماسی

قالب شیرین یوخو کیمی یادیمدا

اثر قویوب روحومدا هر زادیمدا

بونون فارسجا یارادیجیلیغیندا کی نمونه لرینه ده بول - بول راستلاشماق ممکن دور^{۲۴}.

شهریار عمرونون صونونا قدر همین دؤورون حسرتینی چکمکدن دوغان بیر درین نوستالژی ایله یاشادی. بو نوستالژی نین سببینی شاعرین اوشاق لیغیندان

صونراکی گلن دؤورلرین داها یاخشی کئچمه مه سینده، کند حیاتینین اونون داماغیندا ابدی داد بوراخماسیندا و او حیات دا داددیغی صمیمیتی، کندچی صفاسی و ساده لیگی باشقا اجتماعی محیطلرده تاپماماسیندا آختارماق منطقی دیر:

هانی (موللا ابراهیمین) درسی؟ هانی تای - توش لار؟

(شیخ الاسلام) هانی؟ یوردوندا اوخور بایقوش لار!

کیم دئیردی که مسلمان گاوورو آلقیش لار؟

«بابی» یه، «بالشویکه» گؤرنه گرفتار اولدوق

بله شیب هرنجیسه، گؤر نئجه موردار اولدوق

- به سیر طبیعت برو شهریار
- دامن دشت که آویخته از سینۀ کوه
- چه تشنه ام که به مهتاب شب ترا بینم
- که ذوقی نیانگیزدت پشت میز
- افقی باز و فرحبخش فضایی دارد
- به پای چشمه که بر دوش خود سبو داری

□ شاعرلیگی نین ایلك شعاع لاری

اونون شعر چیچک لری و فیدان لاری همین دؤورده (کنند حیاتی ایلیرینده) تومور جوق لانیر. او بله کده کن اوزونو شاعر حس ائدیرمیش. بشیک هرله نرکن پنجره دن افق لرین تجلا سینا دالار بشیگین قوینوندا صیجاجیق آنا لای لاسی نین قانادینا مینیب بهشتین سیرانینا چیخارمیش. روزگار اوخشایان سوسن - سنبل لرین دالغالارینا جومار کلیسا زنگی نین طنینی کیمی، اتگینی افقلره چیرپیب تۆکولن لپه لرین قوینونا قونار، سمالاردا سپه لنن دومانلارا دالار شفقله قایناییب قاریشان بولودلاردا تانری نین ابدی لیگینی گؤرردی. قارانلیق گئجه بولودون یورغانی آلتیندا فیصیلتی ایله یوخلایان گئجه ایله قوجا قلاشیب کورسونون تووونا صیغینار خانیم نه نین ناغیل لارینا قولاق یاتیرار افسانه لر دنیاسینا کؤچردی. او گیزلی

گنجه لرده خیال پری سی ایله اوشاقجا اویناشار اوغرون - اوغرون بویانان شعرین چچه گی نین گیزلیجه چیرتلاماسینی ده لیجه دینله یردی.

هله لاپ اوشاق یاشلاریندا کن کن دین باش اوچوندا سئوگیلی لر گؤلگه لیگی اولان سئویشک سئویدون آلتیندا دالدا لایب کن دین گؤزل قیزی «ننه قیز» ین گؤزلری ایله خیال الی ایله سئویشردی:

حیدر بابا، (ننه قیزین) گؤزلری!

(رخشنده) نین شیرین - شیرین سؤزلری

تورکی دئدیم، اوخوسونلار اؤزلری

بیلسین لر کی آدم گنדר آد قالار

یاخشی - پیس دن آغیزدا بیر داد قالار

آغزیندا بیر عؤمور داد وئره جک چیمیر - چیمیر لحظه لرین باغزیندا چیمین عاشیقین اوولاغی اولان سئویدون بیرره - بیرره یارپاغی، مین بیر دیل لی عاشیق کیمی محبت افسانه لری سؤیلر؛ هله ده.

بیر گون آنجاق ابدی لیگینه یالقیز قالان سئویدون سورولور عاشق؛ گنجه - گنجه کروانا قوشولور، یاردان دا دیاردان دا کوسگون قوپور. آنجاق یادی، دادی، فریادی، هرزادی هله ده او سئویده تیکیلی قالار؛ سئویدون بوداقلارینا ایلیشمیش سئوگی.

... آدم گنדר آد قالار،

یولوما اوزانان او چؤلده، یمنی سی چیکینه سوروشن - دوشن، یارپاق یایلیغینی اوتانیب باشینا چکن، وحشی بیر چیچک گؤردوم؛ یئل لرله سئویشمه سیندن سئوینجک، تک، چیچک. باخیشمدان صاچان شعر دلیلم له اونونلا اویناشان و قوجاقلانان نسیمین ده دویمایا جاغی فیصیلتی ایلا قولاغینا پیچیلدیم:

گولومدن آتیلدیم. ایتیلدیم! آمان ...

کندیم دن و کندیمن و چیچکیمدن آیریلیرکن، گؤیلر و داغلار، سئل لری صولاری شاققیلدا دیب آخیدیردی. یاماج لار گولو، داغلارین صاری آیی - سارانلی - سئل لری بهرله ییب گلین گنדרکن گؤردوم. سئل دگیل سورونگن اژدها ده. بیر چلنگ چیچکه هؤرونن حیات دوغوجو گلین، بوغوجو سئلین چنگینده صاغا - صولا دؤیولوردو. آلتی دامار چالمیش صاغدوش - صولدوش لارین و غضب لنمیش تای - توش لارین خینجی و کینی ایله سئوولوردو، سما. سارا دیزلر گلینی اولدو...

کندن اتک - اتک خاطره ایله آیریلیردیم.

بیر قیش گونونون صونو قارلارین باغری یاریلدی، بولاغین صیصقا صویویله صیلدیریم دانقاز بوزلارین باغری ائشیلدی، کؤسو دئشیلدی، ائل قشلاغا داشیندی چوبان سورونو اولدوز کیمی «قارا کول» دره سی نین دؤشونه چیلهدی. یئنی دن داغین یاماج - یولاج لاریندا چوبان توتگی چالینیر، کروان ده وه لری نین زینقروو زنگ لری دویولوردو.

من ایسه مین ال له سئودالی.

لاله کیمی قیزیل ایپک یایلیق لی - کن دین اوتانقاج مهپاره سی - ، آلتین آرقاجلی باکی سوغاتی اولان یایلیغینی اوزونه توتوب، جئیران باخیر کیمی زیلله ندی. اؤزونو ایتیریب بیر قوزونو قوجاقلادی؛ سوروسونو گؤزله یین جئیرانیم منیم.

□

او آرتیق شاعر اولموش دو و هله کئنده ایکن شعر چیچکلری اونون خیال باغچاسیندا غنچه له نیر و معنا فیدان لاری تومورجوقلانماغا باشلامیش دی.

شمسی ایلی ۱۲۹۳ (۱۳۳۲ قمری و ۱۹۱۴ میلادی) اینجی ایلهده مشروطه انقلابی اصیل هدف‌لریندن یاییندیریلیب مغلوبه اوغراد یقدان صونرا، شهیدلرین قانی قورومادان حیرت دولو بیر صوصقونلوغا دالان تبریزده آرتیق نه ستارین «آجیقلی بیر شتر بالاسی» کیمی هایقیرمالاری و نه ثقه‌الاسلامین فریادلاری، نه مجاهدلرین گولّه سس‌لری ائشیدیلیمیردی. ساکیت‌لیگه بوغولموش شهر آرتیق بو سفر ظاهری امن - امان لیق گورونوش لو بیر شهر ایدی. شهریارین آتاسی، «حاجی میرزا صادق آغا مجتهد» و «حاجی میرزا حسن آغا مجتهد»ین جبهه‌سینه و مشروطیت مخالفی اولان مشروعه‌چی لر دسته‌سینه منسوب اولدوغو اوچون، کنده کؤچورولموش عائله‌سینی آرتیق تبریزه گتیره بیلردی.

۶ یاشلی محمد حسین خدمتچی سی و فایطونچوسو «بالا کیشی»نین مشایعتی ایله تبریزه قاییدیردی. همین ایلین فروردین (آپریل) آییندا محمد حسین، بی‌بی‌سی‌نین اری، «قاییش قورشاق» دان «امامیه» قهوه‌خاناسینا قدر مشایعت ائدیر. امامیه قهوه‌خاناسی کنده یاخین و یول اوستونده ایدی. حاجی میر آغانین ائوینده عائله‌یه محرم اولماسی اوچون بیر خواجه (مخنت) و جنسیت سیز خادم ایشله‌یردی. عینی زاماندا عائله‌نین فایطونچولوغودا اونون وظیفه‌لریندن صاییلاردی. آتاسی، محمد حسین کئندن تبریزه گتیرمه‌سی اوچون «بالا کیشی» آدلی بو خدمتچی‌نی امامیه کندی‌نین قهوه‌خاناسیندا گوزله‌ییب اوغونو آلیب گتیرمه‌سی اوچون گونده‌رمیش‌دی. محمد حسین فایطونا مینر - مینمز یاغیش باشلا‌یر.

خانیم ننه‌م) ناخوش اولان ایل ایدی

قیش واریکن کولک ایدی، یئل ایدی

قیش دا چیخدی، یاغیش ایدی، سئل ایدی

یوک - یاپی‌نی هئی چاتیردیق کی گئدک

سئل کوشگودو، مجبور اولدوق قئیدک

نیسان دوشدو، بیزده دوشدوک یاغیشا

هئی دئیردیک، بلکه یاغیش ییغیشا

کیم باشاریر سئل لرایلن بوغوشا؟

(بالا کیشی)، فایطونچوموز گل‌میشدی

«امامیه» قهوه‌سینده قالمیشدی

بالا کیشی یول بو یو چوبوق چکیردی، شهریار اوندان چوبوغونو ایسته‌یر و بیر نفس ووردوقدان صونرا اونا عوضینده «آب نبات» وئریر.

اریه‌ن بوز صالحیم‌لاری‌نین صویو آتلانیر، داغ دؤشوندن قار صویو آخیردی چایلاغا تؤکولوردو، اینجی کیمی سپیلردی. صانکی ابلاغ آت، ایپک قویروغونو چای‌دا ییخاییر. چاین ایسه او آری - دورو صویو، هؤرو کلو قیویرجیق صاچلارین یئلر قوینوندا دالغالانماسی کیمی بورولوردو.

صینیق اوره‌ک داشییان سینهدن یوکسه‌لن آه کیمی، شبلی گدیگینه یوکسلدیم. اویونجاغیم اولان آینامی، یاغان داشلار قورخوسوندان برک - برک باغریما باصمیشدیم. بونونلا بئله کؤنول آیناما کینه‌نین توزو بئله قونامیشدی. آهیم او آینادان هیچ اوتانمادیمی؟ آلاهم! بو آینا کؤنلومو قیرماقدان اوصانمادیمی؟

اوزاق‌دان گؤیون کؤکسونه سؤیکه‌نن بیر خرابا کروانسارا گؤرونوردو. دوروشگه‌چی دئسیردی اورا اوغرو لارین ماغاراسی دیر. منی بو قورخونج رؤیا قاپیب گؤتوردو. فایطونچونون باشقا بیر مژده‌سی ایله اوزومه گل‌دیم و گولدوم: «او افق‌ده گؤرسه‌نن قارالتی‌دان آتانی چیخارسام منه نه وئررسن؟» افقون قوجاغیندا بیر قارالتی جو جرمیش‌دی. من اونا شکر پنیر وئر‌دیم، او دا منه بیر اودوم چوبوق. قارالتی داغین آرخاسینا جومدو. یاواش یاواش چام کیمی داغین باشیندا یوکسلمیش

رحمتلی آتامی گۆردوم. عباسی ملک لرین شهپری کیمی لپه لیریدی. سیدلیک صارغی سی باشینا تاج کیمی اوتورموشدو. محمدی نور معراج دان اثر کیمی داغدان سوزوردو. بلکه بیرده یوخولاردا گۆره م اونو.....

بلکه بیرده یوخولاردا گۆره بیلم

صاچلاریمی سینه سینه سره بیلم

قول بوینونا هۆره بیلم.....

تبریزین یاخین لیغیندا یئرله شمیش واسمیش (باسمنج) کندینین اطراف تپه لرینده مشایعتینه گلن آتاسینا قوووشان شاعر قاش قارالاندا تبریزه چاتمیشدی.

و بو گۆرونولر اونون خیالیندا شعرله شمیشدی. آنجاق او هله بیرینجی شعرینی سؤیله میش دی. بیر نچه گون صورنا...

روقیه باجی» آدلانان حاجی میر آغا خشکناپی نین ائوینده کی خادمه، محمدحسینی یئمه یه چاغیرارکن ناهارین نه اولدوغونو صوروشان محمدحسینه یئمه گین «ات»^{۲۵} اولدوغونو دئین کیمی، محمدحسین ایلك قافیه لی و وزن لی سؤزونو بئله جه دئییر:

روقیه باجی باشیمین تاجی

سنی حضرتی عباس

آت ایته اتی منه وئر کته

صورنا سؤزلرین موزیکال اولدوغونان خوشلانیر و بئله جه دوزه لیش آپاریب دئییر:

روقیه باجی باشیمین تاجی

سنی حضرتی دو! شامی گتی^{۲۶}

اتی آت ایته منه وئر کته^{۲۷}

و ۷ یاشیندا ایکن شاعر اولدوغونو آنلایان شهریار بئله جه ایلك منظوم سؤزونو آنادبلیینده (آذربایجان تورکجه سی ایله) سؤیله ییر و ایکینجی شعرینی ده محض بو روقیه باجی یا حصر ائدیر. روقیه باجی یا آجیقلا نیر و اونا چیرکین سؤز دئییر صورنا آلاهدان قورخوب بو مصراع لاری قوشور:

من گنه کار شدم وای به من مردم آزار شدم وای به من^{۲۸}

شاعرین آتاسی، اونو تبریزده «مدرسه مبارکه محمدیه» یه یازدیریر. یثنی اصول لا تحصیل آلماق لا عئینی زماندا، طالبیه مدرسه سینده عرب دیلی و ادبیاتینی اؤگره نمکله مشغول اولور و او زمانین دینی مدرسه لرینده اوخونان کتاب لاردان، «امثله»، «صرف میر»، «عوامل»، «تصریف»، «انمودج»، «صمدیه»، «منطق»، ... کیمی کتاب لاری اوخویور. ایلك باش دا آتاسیندان و صورنالار «میرزا سعیدخلوت» آدلی مشهور استاد خطاط دان نستعلیق خطینی اؤگره نیر.

اؤه گلن فرانسایا دیلی معلمی ندن فرانسایا تحصیل آلیر. و ایکینجی شعرینی ۹ یاشیندا یازیر؛ آتاسی نین دوستلاری ایله بیرلیکده بیر تعطیل گونو عئینالی داغینا گرمگه چیخان شاعرین شاعرانه ذوقو، داغین ذیره سیندن چراغلاری صایریشان تبریزه باخارکن جوشوب بو مصراع لاری سؤیله ییر:

فارس دیلی نی بیلن هر کس بو شعرین نه قدر اوستالیق لا یازیلما سینی درک ائده بیلر. شاعر بو مصراع لاری آتاسینا و آتاسی نین دوستلارینا اوخویور. هر کس حیرته دوشور. بو معجزه وی وضعیتنی گؤرن آتاسی نین دوستو دوكتور (حکیم

^{۲۵} تبریزده بوزباش یا آبگوش آدلانان یئمگه «ات» دئییرلر.

^{۲۶} تبریز لهجه سینده، «دو» دور دئمکدیر و «گتی»، گتیر.

^{۲۷} کته دوگونون پیشیریلیمیشینه دئییرلر.

^{۲۸} من گناهکار اولدوم وای منه مردم آزار اولدوم وای منه

خوئی)^{۲۹} هیجان‌دان جیبیدن زنجیرله آصلادیغی آلتون ساعتی دو گمه ایلگه بیندن قویاریب محمدحسینه باغیشلا بیر. او آرتیق عائله آراسیندا و آتاسی نین عالم، شاعر و صنعتکار دوستلاری نین نزدینده بیر شاعر کیمی تانینردی. هله ایلک تحصیلینی بیتیرمه‌میش، یننه آتاسی ایله و آتاسی نین دوستلاری ایله «مراغه» شهرینه قوناق گئتدیکلری بهار گونونده، مراغادا آخان «صوفی» چایی نین قیراغیندا شاعرانه طبعی طبیعتین گؤزل لیگیندن تأثیرله نیب بو شاهانه و شاهکار بیت لری یاراتمیش دی:

صوفی بیا که بر لب صافی مکانم است صفا بخش جانم است

شاعریمیز ایلک تحصیلینی باشا ووردوقدان صونرا یئنی اصول لا تحصیلین داوامی اوچون «فیوضات» آدلی اورتا مکتبه گئدیر و او مکتبه ده آچیلان «ادب» آدلی مکتب لری شاعر لر مجلسینه عضو اولور.

او دؤورده تبریز ایکی بؤیوک مدنیت مرکزی نین آخینتی لاری نین مجراسی ایدی. دئمک اولار کی بوتون ایران اجتماعیاتینا آخان مدرنیسم و یئنی تمدن قافقاز و عثمانلی دان ایلک اؤنجه تبریزه و صونرا تهرانا و ایرانین باشقا شهرلرینه چاتاردی. ملانصرالدین، فیوضات، اختر، عدالت، مساوات، کیمی ژورنال لار تبریزده گئیش مقداردا اوخوناردی. بئله لیکله ده مشروطه چیلیک، قانون چولوق، دیوانخانا و مجلس شورا آچیلماسی طلباتی کیمی سیاسی تمایل لردن علاوه ادبی و مدنی مدرنیسم ده بو ایکی منطقه دن تبریزه سوزه ردی. ائله بونا گؤره ده ایران ادبیاتیندا ایلک سربست شعر و یا رمانتیسم دالغالاری قافقازدان و عثمانلی دان، دوغرو تبریزه گلیمیش و ایلرله تبریزده یازیلدیق دان صونرا تهرانا گئدیب چاتمیش دیر. او ایل لرده تبریزین مترقی شاعر لری رمانتیک مضمونلو یئنی قالب لرده و فورمالاردا شعر لر یازیردی لار. میرزا محمود غنی زاده، خانم شمس کسمائی، میرزا جعفر خامنه ئی، میرزا تقی خان رفعت، کیمی شاعر لرین هامیسی بیر ادبی مشربه باغلی دیر لار. تبریزده توفیق فکرت کیمی شاعر لرین رباب شکسته کیمی شعر کتاب لاری الدن اله گزیردی. بیر طرفدن ده م.ع.ا. صابرین ساتیریک شعر لری و محمد هادی نین جدی شعر لری و عباس صحتین اثر لری اوخونوردو. شاعرین محله لی دوستلاریندان بیرسی، اوندان یاشجا ۳ یاش بؤیوک اولان، عثمانلی و فرانسوز ادبیاتی تأثیری آلتیندا شعر یازان «میرحیب ساهر» هم ده شهریارین مکتب دوستودور. اونون الیندن یاپیشیب اونو فیوضات مدرسه سینه آپارار و الینه کئچن تازا شعر دفتر لرینی و ژورنال لاری اونونلا پایلاشیر. او عثمانلی شاعر «ساهر» ی چوخ سئو دیگیندن اؤزونه «ساهر» تخلصونو سئچمیش دیر. فیوضات مدرسه سی نین مدیری، اونون معاونی و معلم لری استانبول دان و قافقازدان گلیمیش، روسیا و اروپادا تحصیل آلمیش ضیالی لاردان عبارت ایدی. مدرسه نین مدیری و ادبی درنگین رئیس ی و او درنگین اور گانی اولان «ادب» مجله سی نین صاحب امتیازی، اولجه «اسماعیل امیرخیزی» و صونرا «عبدالله زاده فریور» اولوب باش یازاری ایسه صونرا لارین بویوک عالم و یازیچی سی - «از صبا تا نیما» اثری نین مؤلفی - «یحیی میرزا آرین پور» دور. ادبیات معلمی «میرزا تقی خان رفعت»^{۳۰} دیر. بیزیم شاعریمیز محمدحسین ده تور کیه ده «توفیق فکرت» ی و تبریزده «تقی رفعت» ی بگه ندیگی اوچون «بهجت» تخلصونو قبول ائتمیش دیر. همین ایل لرده یازدیغی شعر لری ۱۳ نمره چیخان «ادب» مجله سینده «بهجت» تخلصویله چاپ اولونموشدور.^{۳۱}

تبریزده انقلاب چی شاعر «ابوالقاسم لاهوتی» نین «ژاندارما داعواسی» آدلی حرکاتی و صونرا «شیخ محمد خیابانی» نین قیامی سونگویله یاتیریلیر. میرزا تقی رفعت شیخین شهادت خبرینی ائشیدیب اؤزونو اؤلدورور. (یا دا اؤلدورولور؟) شاعرین آغیر ایل لری و آجی لیق لاری یاواش - یاواش دادماسی باشلانیر.

□ تبریزدن تهرانا هجرتی

۱۲۹۹ اونجو شمسی ایلی نین بهمن آییندا () آتاسی اونو تحصیلینی داوام ائتدیرمک مقصدی ایله تهرانا گونده ریر. ۲۱ گون اوزایان بو سفر رضاخانین ۳ حوت کودتاسیندان ایکی هفته صونرا صونا چاتیر و محمدحسین خان بهجت تبریزی نوروز بایرامینا ایکی هفته قالمیش، تهراندا آتاسی نین تانیدیغی بیر قاجار عائله سینه قوناق دوشور. بایرام تعطیلاتیندان صونرا، «مدرسه دارلفنون» دا ریاضیات شعبه سینده تحصیله باشلاییر. تبریزدن تانیدیغی شاعر دوستو «میرزا ابوالقاسم خان شیوا» ایله بیرلیکده شعر یازیر، اوخویور و «بهجت» آدی نین تهراندا قادین آدی اولدوغونو دویور.^{۳۲} یئنی تخلص سئچمک قرارینی آلیر. قران دان صونرا حیاتی نین ایکنجی کتابی صاییلان و ان چوخ سئویدگی شاعر حافظین دیوانیندان تخلص ایسته ییب فال آچیر. حافظدن فال آچماق اوچون اولجه شاعرین روحونا هدیه اولسون دئییه، حمد و سوره اوخویور و صونرا خالق آراسیندا عادت اولان مصراع لاری اوخویور: ای حافظ شیرازی بر من نظر اندازی من طالب یک رازم تو کاشف هر رازی اونون فالینا بو بیت چیخیر:

دوام عمر و ملک او بخواه از لطف حق حافظ

که چرخ این سکه دولت به نام شهریاران زد^{۳۳}

^{۳۲} TUTUL عنوان دوران فئودالستی بارون بیگ خان کنیاز (محمد حسین خان بهجت

PSEVDOKINIM کیشی نین اؤزونه قادین آدی و فامیلیاسی و ثر مه سی مشهور یازیچی پروسپر مثریمه PROSPER MERIME اؤ پیش لرنی اسپان آکتریساسی ک. گازول آدی ایله نشر ائتدیره رردی . بهجت تبریزی. /

PSEVD OANDRONIM روس و فرانسیز ادبیاتیندا گنیش یایغین دیر مثلاً ژرژ ساند اصلینده آوردرا دودئوا / جرج الیوت (مری ان ائوانس

PSEVDONIM مشهور اجتماعی خادم لر و یازیچیلارین معین مقصدله اؤز لرینه سئچدیگی علاوه و صونرا کی آد بو تخلص دن دها گنیش دیر ولادیمیر ایلیچ اولیانوفون ۳۹ مستعار آدی وار (لنین) / آلکسی ماکسیموویچ پشکوف «گورکی»

^{۳۳} «فلک بو دؤولت سکه سینی شهریارلار آدینا چالدی»

شهریار دئییر کی شهریار تخلصونو وئرن کیمی ائله فیکیرلشدیم کی حافظ منی اله صالیب، ۱۴ یاشلی یئنی یئتمه بیر شاعر اوچون پادشاه - «شهریار» لقبی نی وئیریر. ایکینجی دفعه اولاراق حافظه مراجعت ائتدیم و بو سفرده فالیما چیخان بیت بو ایدی:

«غم غریبی و غربت چو برنمی تابم

روم به شهر خود و شهریار خود باشم».

حافظین دیوانیندا «شهریار» کلمه‌سی ۲ دفعه گلیمیش دیر و بو ایکی فال‌دا ایکسی‌ده منیم ایسته‌ییمه جواب اولاراق وئریلمیش‌دی. دئمک حافظ منه اصرارلا شهریار آدینی وئیریر و منیم گله‌جگیمی او داها یاخشی گؤروردو. شهریار دئیردی کی بیر نیچه ایل شعر اوخودوغوم زمانسون بیتینی شهریار تخلصونون قید ائدیلمیگی اوچون اوتانیب اوخومازدیم. شهریارلا بیرلیکده تهرانان گلن جوان شاعر دوستو میرزا ابوالقاسم خان شیوا دا شاعر ایدی احمدشاه قاجارین صارایندا وظیفه صاحبی ایدی. محض بو مناسبت اوچون شهریار اوانادا «شهیار» تخلصونو وئیریر. شمسی ایلی ۱۳۰۴ ده (م) رضاخان حکومتی چئوریلش‌له اله کئچیریب بیر صیرا دئنی قایدا - قانون‌لاری حیاتا کئچیرمک‌له بیرلیکده هر کسی سجل (کیملیک) آلماغا مجبور ائدیردی. شهریاردا اؤز آدی و تخلصونو یازدیرماق اوچون مراجعت ائتدیگده سجل اداره‌سی اونا بو فامیلیانی وئرمک‌دن چکینیر چونکو اؤلکه‌ده پادشاه بیر نفر اولار. حال بو کی او پادشاه‌لار محو اولوب گئتدیلر و ابدی یاشایان شهریار و اونون آدی اولدی. شهریار مجبوراً «محمدحسین بهجت تبریزی» رسمی آدینی قبول ائدیر آنجاق او رسمی سندلرده محدود قالیر و او «شهریار» اولاراق تانییر.

شهریار ۱۳۰۰ شمسی (۱۹۲۱ م) دارلفنون اورتا مکتبینه ده تحصیلینی داوام ائتدیریر. او همین ایللرده اعلاچی مکتبلی اولماقلا برابر شهرتی گئت - گنده آرتان شاعر کیمی خالق آراسیندا و شاعرلر ایچریسنده مشهور اولور. ایرانین بؤیوک انقلابچی شاعری «فرخی یزدی» نین «طوفان» آدلی قرائتخاناسیا گئت - گل ائدیر و بئله‌لیکله بؤیوک شاعرله یاخیندان تانیس اولور. فرخی یزدی اونا صون شعرلرینی اوخویور و اوندان فیکرینی اؤیره‌نمک ایسته‌یر. او انقلابچی لیق سجه‌لرینی لیریک شعرلرینه‌ده عادت اولاراق داشییردی. شهریارا ان مشهور صون غزلینی اوخویور:

شب چو در بستم و مست از می نابخ کردم

شاه اگر حلقه به در کوفت جوابش کردم^{۳۴}

شهریار اونون شعرینده دوز بیر حرفی دگیشدیرمک‌له شعرین طالعینی دگیشدیریر و بلکه‌ده شعرین بو شکلی او شعرین بونجا شهرت قازانماسی نین سببی اولور. او «شاه» یئرینه «ماه» (آی) کلمه‌سینی فرخی‌یه تکلیف ائدیر.

شب چو در بستم و مست از می نابخ کردم

«ماه» اگر حلقه به در کوفت جوابش کردم

فرخی سئوینجیدن اونون آلینی اؤپور. شهریارین شعرلری همین ایللردن فرخی نین بوراخدیغی «شفق سرخ» قزئتینه و دیگر چوخ تیراؤلی پایتخت مطبوعاتیندا چاپ اولونوردو. اونون شعرلری مطبوعات تیراؤلی نین آرتماسینا سبب اولوردو. او، همدان‌لی انقلابچی شاعر میرزاده عشقی ایله دوست اولوب اونوندا شعرلری نین ایلك دینه‌یجی سی ایتمیش. عشقی ده اونون فیکرینی صوروشار و اونون ادبیانه رأینی منت‌دارلیق‌لا قبول ائدرمیش.

شهریار ۱۳۰۳ ده خراسان‌دان تهرانا گلن ایرانین ان بؤیوک شاعری تبریزی «ایرج میرزا» ایله گؤروشور. ایرج اونون آتاسی نین یاخین دوستو ایدی و قارداش‌لیغی نین اوغلو - شهریارین - بو قدر قدرتلی شاعر اولدوغوندا سئوینیر.

شهریار همین ایللرده سیاسی جریان‌لارا قوشولوب «مردان کار»^{۳۵} پارتیاسینا عضو اولور. دفعه‌لرله اجتماعی فعالیتلر صیراسیندا و کوچه‌نماش‌لرینده نطق ائدیر و دؤگولور. نهایت بیر معجزه‌وی حادثه‌صونوندا بو سیاسی دسته‌دن آیریلیر.

^{۳۴} امک کیشی‌لی.

شهریار او صیرالاردا دراماتور گيا ايله ده مشغول اولور. صورالار توده پارتیاسینا قوشولدوغو اوچون سووئتلره مجبوری مهاجرت ائدیپ مسکوا شهرینده مظلومانه وفات ائدن عبدالحسین نوشین و انتحارلا گنج ایکن دنیاسینی دگیشن رضا شهرزاد لایرلیکده بیر نچه پییسی صحنه یه گئدیر؛ بعضاً ده دوستلاری نین یازدیغی درام اثرلرینه شعرلر و ترانه لر علاوه ائدیر.

شهریار ۱۳۰۳ (۱۹۲۴م) ده آتاسی نیم امری ايله طب عالی مکتبینه داخل اولور و عئینی زاماندا ادبی اثرلر یارادیجیلیغینی دا داوام ائتدیریر. ۱۳۰۸ (۱۹۲۹) ده ایلک شعر مجموعه سینی نشره بوراخیر. خیام نشریاتی نین مدیری - محمدعلی ترقی - اونون دیوانینا مقدمه یازیلماسی اوچون مشهور عالم و ادبیات شناس سعید نفیسی یه مراجعت ائدیر آنجاق شهریار دیوانا بیر استاد شاعرین مقدمه یازماسینی ترجیح ائدرکن ناشر «ملک الشعراء بهار» ی تکلیف ائدیر. بهار اونو قبول ائدیر و دیوانینا یازمیش اولدوغو مقدمه ده ۲۳ یاشلی تبریزی شاعر حاقیندا بئله رأی وئیر «آقای شهریار نه اینکی ایرانین بلکه بوتون شرقین افتخاری دیر»^{۳۶} شهریارین بو کتاب دان صورنا ورم خسته لیگی ايله ۱۳۰۸ ده وفات ائدن مشهور قادین خواننده «موچول پروانه» نین مرثیه سینه حصر ائتدیگی «روح پروانه» آدلی منظومه سی نشر ائدیلیب بؤیوک شهرت قازانیر. بو آرادا شهریار سئودیکیندن آیریلماغا مجبور قالیر. اونون سؤگی داستانی تهراندا بمبا کیمی پاتلاپیر و دیلره دستان اولور. گونده لیک قزلر و ژورنال لار هر نمره ده سریال اولاراق بیر آز دوغرو - بیر آز اویدورما، بو محبت ماجراسی باره ده مقاله لر یازیر و تیراژ آرتیریردی. شاعر ۱۳۰۸ (۱۹۲۹م) ده طب تحصیلینی تامام لاییر. دکتر اعمومی (جامع) امتحان لاری عرفه سینده محبت ماجراسی نتیجه سینده امتحان دا اشتراک ائده بیلمه ییب، همین سئودا اوزون دن رضاشاهین صرایی ايله توقوشماق مجبوریتینده قالیر. سئودیکینی نین یاخین لاریندان اولان چراغعلی خان پهلوی اونو بیر مدت باغشاه زندانیندا حبس ائدیر. چراغعلی خان رضاشاهین عمی سی اوغلو و ولیعهد - محمدرضاشاه - ین کمکچی سی ایدی. امیراکرم لقبالی چراغعلی خان پهلوی ۱۳۰۸ ده اونون دکتر امدافه سینه مانع اولوب شهریار خراسانا سورگون ائدیر. شهریار خراسانا گئدیر و اورادا تهران دان تانیدیغی قاجار صرایی نین ان صایقین رسامی و ایرانین ان مشهور و ان قدر تلی اوستاد صنعتکاری کمال الملک ون ائوینه صیغینیر. کمال الملک ده رضاشاهین پرتره سینی چکمدن امتناع ائتدیگی و قاجارلارا وفاکار اولدوغو اوچون نیشابوردا سورگون حیاتی یاشاییردی. ۱۳۱۴ ده چراغعلی خان پهلوی ورم خسته لیگی ايله اولور و شهریارین یاخین دوستو بؤیوک موسیقی چی ابوالحسن صبا اونا امیراکرم ین اولوم خبرینی و شهریارین تهرانا قایدا بیلجه یینی یازیر. شهریار ۱۳۱۴ ده تهرانا قایدیر و پریشان حیاتی نظاما صالماق اوچون ایش پشیده گزیر. مختلف ایشلره مشغول اولور و ان صون «بانک صنعت و فلاح»^{۳۷} ده دائمی اولاراق محاسب وظیفه سینده ایشه باشلاپیر. ۲ ایل صورنا آتاسی نین یتیم بوراخمیش عائله سینده باش چکمک اوچون ۱۶ دوغما شهریندن آیری قالدیقدان صورنا تبریزه گئدیر. ۱۳۱۵ (۱۹۳۵ اینجی ایلین مارت آیی) اینجی ایلین آخیرلاریندا بیر نچه گونلوک تبریزه گئدیر و یئنی ايله (۱۳۱۶ شمسی) تبریزده باشلاپیر. ۱۳۱۶ اینجی ایلین محرم آیی نوروز بایرامی ايله عئینی زامانا راست گلمیش دی. او «ادوارد ژوزف» آدلی دوستو ايله بیرلیکده تبریزه گلدی. ادوارد ژوزف صنعت و فلاح بانکیندا شهریارین همکاری ایدی. او عئینی زاماندا ادبیات عالمی و تدقیقاتچی اولوب بیر نچه اثرین مؤلفی اولوب، او جمله دن جلال الدین رومی نین «نخجیران» آدلی حکایه سی نی شرح ائتمیش دیر. ادوارد ژوزف فرانسز ادبیاتی عالمی و فراماسونر ایدی. شهریار تبریزه ادوارد ژوزف له بیرلیکده گلدیگینده محرم عزادارلیق لارینا اشتراک ائدیر و خرستیان اولان ادوارد ژوزفی ده اؤزوايله عزادارلیق دسته لرینی گؤرمک اوچون تبریز بازارینا آپاریر. شهریار دئیردی کی راستا بازاردا کریم آقا صافی دسته لرین اورتاسیندا حرکت ائدیر و سینه زن لر اونون -

«یوم عاشورادی یا روز قیامت دیر بو گون؟»

یا قیامت عرصه‌سیندن بیر علامت دیر بوگون» -

باشلیقلی نوحه‌سینی ورد توتوب اوخویارق سینه ووروردولار. بیردن صافی الینی قالدیردی و او قدر جماعت اونون ال اشارتی ایله صوسدو. او بویدا بازاردا میلچک قانادی نین سسی ائشیدیله بیلردی. صافی او آن وردی دگیشیب باشقا بیر شعر اوخودو:

بیر آن دا هامی اونون بداهتاً اوخودوغو بیت لری تکرارلاماغا باشلادیلار. جماعت آغلاماقدان اؤزوندن کئچیردیلر. ادوارد ژوزفه گوزوم صاتا شدی باخدیم کی او دا بیر خیلی تأثیرله نیب و ایچین ایچین آغلا بیر.

شهریار بو سفرینده آتاسی نین وفاتی نتیجه‌سینده پریشان دوشموش عائله‌سی نی گوردو و کدرله بیر آیینی تبریزده کئچیردی. او تبریزده آتاسی نین صون ایلرده شهریار اوغلونون غمیندن دیقلا ییب کئچیندیگینی دویبدو. اوستادین باجیسی سریه خانیم صورنلار دئیردی کی آتام اولوم یورغان - دؤشگینه شهریاردان راضی اولمادیغینی سؤیله ییب دوراردی. اونون غصه‌سی اوغلونون حکیم اولماقدان سا شاعر اولوب عشقی داستانلاری نین دیله - دیشه دوشمه‌سیندن ناراحات ایمیش. شهریاردا بو مسئله دن عؤمور بویو اذیت چکر و گیزی - گیزی لری دئیردی کی آتام مندن کوسگون گئتدی.

شهریار محرم لیک قورتاردیق دان صورنا تهرانا قایتدی.

من ده ایل لر اوزاق دوشدوم ائلیمدن

آتا اؤلدو فلک ووردو بئلیمدن

ایندی دوشمز آتا آدی دیلیمدن

بعلی اوغول! بیزلر هامی هم دردیک

گول لر اکدیک، آما تیکانلار دردیک

او آرتیق ایرانین ان قدر تلی و ان مشهور شاعری اولموش دو. شعر دفتر لری یوکسک تیراژلارلا چاپ اولانوردو. ناشرلر اونون شعر لری نی اجازه‌سیز و شاعر دن خبر سیز چاپ ائدیردیلر. قران کریم دن صورنا اونون شعر کتاب لاری ایرانین ان چوخ ساتیلان کتابی ایدی. ایرانین بوتون بؤیوک شاعر لری، یازیچی لاری، موسیقی صنعتکار لاری، عالم لری و بوتون ضیالی طبقه‌سی نین ان سئچگین سیمالاری اونون زیارتینه جان آتیر و صادق هدایت کیمی مشهور پولیسیست، مدرن شعرین آتاسی کیمی تانینان نیما یوشیج، اؤلکه نین ان بؤیوک مغنی لریندن اولان «قمر الملوک وزیر» و «ابوالحسن خان اقبال السلطان» کیمی خواننده لر، «ابوالحسن صبا» «درویش خان»، حبیب سماعی «عبدالحسین خان و حاجی علی اکبر خان شهنازی»، «رضا محجوبی» و ... کیمی موسیقی استادلاری، گنج نسل دن، هوشنگ ابتهاج (سایه)، فریدون مشیری، اخوان ثالث، کیمی شاعر لر، جلال آل احمد، دکتر علی شریعتی کیمی یازیچی لار، آیه الله طالقانی کیمی دین خادم لری و بیر سؤزله بوتون مشهور سیمالار اونون ائوینه بیر خانقاه کیمی بیغیشار و استادین شیرین و ایستی مجلسیندن فایداالاناردیلار. ایکینجی جهان محاربه‌سی باش وئریر. ۱۳۲۰ اینجی ایلین شهر یور آیی ندا رضاخان اؤلکه دن سورولور و ایران بین الخالق صاواش دا طرف سیز قالسادا متفق دؤولت لرین سرخوش عسگر لری نین چکمه لری آلتیندا قالیر. هر بیر ایرانلی کیمی شهر یارین دا آجیلی گونلری باشلانیر. بو آیر ایل لرین دهشتلی تأثیری شهر یارین احوال روحیه‌سینده همیشه لیک منفی ایزلر بوراخیر. او همیشه سکسکه ایله شهر یور ۲۰ دئیب آغلاردی. استادین روحوندا درین یارالار بوراخان حادثه لر اؤلن گونه قدر شاعر اونون یاخاسینی بوشلامادی.

او یاتاغا دوشدو. آرتیق هئچ کیمسه ایله گؤروشمک ایسته میردی. بوتون حادثه لر ال - اله وئریب اونون دنیادان قوپماسی و ایچینده جوشان آلاهینا قوووشماسی اوچون زمین حاضر لاییردی. اؤلکه نین پوزغون وضعیتینی گؤروب خالقین پریشان لیغینا قاتلاشا بیل میردی. ایرانین شمالی روس سالدات لاری، جنوبو انگلیس عسگر لری و پایتختی ایسه مرکب قوشون لارین اشغالیندا ایدی. بو آرادا باشقا بیر خبر ده اونو تکان وئردی. آذربایجان دا پیشه وری حکومت قورموشدو و تبریز دن تهرانا مهاجرت لر باشلانمیش دی. میرزا جعفر سلطان القرائی، میرزا عبدالله مجتهدی، نخجوانی قارداش لاری، علامه

طباطبائی، علامه میرزامحمدعلی مدرس خیابانی، کیمی شخصیت لر شهردن آیریلیب تهرانا داشینیردی لار. بو صیرادا شهریارین آناسی دا تهرانا گلدی.

□ شهریارین آنا دیلینه دؤنوشو

۱۳۲۵ (۱۹۴۶ م) اینجی ایلین بهار فصلینده شهریارین آناسی خسته و کوسگون اوغلونو غریب بوراخماماسی اوچون تهرانا گلدی. شهریارین آناسینا قوشماسی اونون احوالینی دگیشدیردی. «خانیم ننه» (کوکب خانیم)، تبریزده کن قوهوم - قونشودان اوغلونون بؤیوک شاعر اولدوغونو ائشیتیمیش دی. مطبوعات دا درج اولونان شعرلرینی اونا اوخوسالاردا، انا شاعر بالاسی نین شعریتیندن بیر شئی باشا دوشمه میش دی. تهران دا ایسه جماعتین شاعر شهریارین ائوینه گلیب اونو زیارت ائتمگه جان آتمالاریندان گؤروردو کی اوغلو چوخ مشهور بیر شاعر دیر. آنجاق او اوغلونون شعرلریندن لذت آپارا بیللمه مه سی اوچون حئیف سی له نیر و اوغلونا اونون باشا دوشه بیله جگی بیر دیلده شعر دئمه سینی ایسته ییر. شهریار بو سفر چتین صیناق دا ایدی. آناسی آذربایجانین نهنگ شاعری نین شعرلرینی ازبر بیلر و اونو کؤرپه ایکن او شعرلرله یوخلاداردی:

گنتمه ترسا بالاسی منده سنه سایه گلیم

یاپیشیم دامنیوه سنله کلیسایه گلیم

یا سن اسلامی قبول ائله منیم دینمه گل

یا کی تعلیم ائله من مذهب عیسایه گلیم...

ایندی شهریار سیدعظیم‌له یاریشمالی و آنادیلی ایله باریشمالی ایدی. اوشاق‌لیق‌دان تهرانا گلیب، ۲۵ ایل بیرجه کلمه تورکجه دانیشا بیله‌جگی بیر چئوره‌ده قرار تاپمایان شهریار آنادیلی نی فارس لهجه‌سی ایله دانیشیردی. یاشلی آناسی ایله یوخو. سوز گئجه‌لرینده اوتوروب اونون خاطره‌لرینه قولاق یاتیریردی. آنا یئنه‌ده مطبخ‌ده یئمک پیشیرکن، شهریارین قارداشی نین یئتمیم قالمیش بالالارینی دیندیررکن، شاعر اوغنونون پالتارلارینی یویارکن، هم‌یئرلی سی اولان خسته قاسیم‌ین قوشمالارینی زمزمه اندیردی:

بو دنیا فانی دیر فانی

بو دنیاده قالان هانی

داود اوغلی سلیمانی

تخت اوستوندن سالان دنیا!

شهریارین مین ایل‌لیک حافظه‌سی یئرینه قایدیردی. بو دیلین آهنگی اونا باشقا جور گلیردی، اونون قولاغینا، نیسگیل، حسرت، صمیمیت، دوغمالیق‌دولو سؤزلر و آهنگ‌لر سسله‌نیردی. شاعر طبعی آنادیلی نین اینجه‌لیک‌لرینی یئنی دن قاورادی. آناسی اوخورکن اودا زمزمه‌لی سؤزلر پیچیلدا ماغا باشلادی:

... دنیا یالان دنیادی

سلیمان‌دان - نوح‌دان قالان دنیادی

اوغول دوغوب درده سالان دنیادی

هر کیمسه‌یه هر نه وئریب آلیب‌دی

افلاطون‌دان بیر قوری آد قالیب‌دی

آنادیلی اونون دوداق‌لاریندا غنچه‌لنمه‌یه باشلامیش بال کیمی سوزوردو؛

داملا - داملا، مصراع - مصراع، بند - بند ترانه‌لر یاغیردی. باشقا بیر بند دوغولدو:

بیر اوچایدیم بو چیرپینان یئل اینن

باغلاشایدیم داغ‌دان آشان سئل اینن

آغلاشایدیم اوزاق دوشن ائل اینن

بیر گؤره‌یدیم آیریلیغی کیم صالدی

اؤلکه‌میزده کیم قیریلدی - کیم قالدی

اونه بؤیوک بیر حادثه‌نین باش وئرمه‌سیندن خبرسین، اوشاق‌لیق‌خاطره‌لرینی شعرلشدیریردی. ۱۳۲۹ اینجی ایلین قیش فصلینده «حیدربابا‌یه سلام» شاه اثری یازیلدی و آناسی اوغنونون نه کیمی بیر شاعر اولدوغونو گؤزویله گؤروب ایناندی. آما شهریار هله بو شعر جدی تومور و اهمیتینه و ارمامیش‌دی. دئییر ۱۳۳۰ (۱۹۵۱) اینجی ایلین نوروز بایرامی‌ندا بیزدن یاشجا بؤیوک اولان تبریزی «ناظم‌الدوله دیا» نین بایرام گؤروشونه گئتمیشدیم. بیر نئچه همشهری و تهران‌لی‌دا اوردایدی‌لار. من دن یئنی بیر شعر اوخومامی ایسته‌دیلر، من ده حیدربابادان بیر نئچه پارچانی اوخوماغا باشلادیم. بیرده - بیره، عادتاً قوناق اوتاغینا گلکه‌مه‌سینی بیلن ائوین یاشلی قادین اولان آذربایجانلی خدمتچی سی پرده‌نی قیراغا ووروب ایچیری گیردی و منیم آیاق‌لاریم دؤشه‌نیب هؤنکورتویله آغلا‌ی‌راق هیچقیریب دندی: «بالا منیم درد‌لریمی دئییرسن!» من او گون بو شعرین شعر اولدوغونو آنلادیم.

حیدربابا هله چاپ اولنمادان دیله - دیشه دوشموشدو. شهریارین و ایل‌لرده شاگردی اولان «ا.ه.سایه» دئییر: «دسته - دسته تبریزی‌لر گلیردی‌لر و شهریارین ائوینده اوتوروب اوندان حیدربابانی اوخوماسینی خواهش اندیردیلر. من اونلاری نه شاعره

نه ده شعر هوسکارینا اوخشادا بیلیمیردیم. عادی خالق طبقه لریندن جوړه به جوړه آدم لار ایدیلر. شهریار حیدربابانی اوخویان کیمی بیر مصراع لا بوزو شوب آغلا شیردیلا، باشقا بیر مصراع ایله چیچکله نیب گولوشوردولر. غریبه سحرلی بیر تأثیری وارایدی. شهریاردان ترجمه ائتمه سینی خواهش ائتدیگیم زمان او، ترجمه سی نین امکانسیز اولدوغونو دئییردی. منیم بو شعره قارشى عطشیم گنت - گنده آرتدی و آذربایجان تور کجه سینی اوگره نمه یه قرار وئردیم».

حیدربابا همین ایل (۱۳۳۰د) تهراندا کیچیک بیر جزوه شکلینده چاپ اولوندو. یاییلان کیمی قورتاردی و ال دن - اله دولاشدی. ۳ آی دا ۳ دفعه چاپ ائدیلدی. هر کس اونو اوخوماق و اورژینال دیلده اونون اینجه لیک لرینی آنلاماق و اودوم - اودوم باشا چکمک ایسته ییردی. فارس دیلی لر اونون دادیندان محروم قالماسا اوچون تورک دیلی نی اوگره نیردیله. ایرانین بؤیوک یازیچی سی سید محمد علی جمال زاده ایسوئچره ده یاشاسادا تور کجه اوگره نمه یه باشلاماسیندان خبر وئردی. ایرانین ان بؤیوک معاصر شاعری و شهریارین استادی صاییلان ملک الشعراء بهار، سید ابوالقاسم انجوی شیرازی و باشقالاری حیدربابا اوچون تور کجه اوگره ندیله. فارس دیلی نین ان بؤیوک انسیکلوپدیاسی نین مؤلفی علامه ده خدا شاگرد لرینه و دوستلارینا حیدربابانی اوخویوردو. علامه میرزا محمد خان قزوینی سید حسن تقی زاده یه دئییب کی حیدربابانی اوخو و آنلاما غیم اوچون منه کؤمک ائت گؤروم بونه دیر. دنیا شهرتلی فیزیک، عثینی زمان دا شاعر اولان پروفیسور محسن هشترودی حیدربابادان بعضی بندلری آتوم کاشفی «آلبرت انیشتین» ه اوخویور و ایکی داهی بئله لیکله بیر - بیرینی گؤرمه سه لرده دوستلا شیرلار و بو دوستلوق صونرالار شهریارین «انیشتینه پیام» شاه اثری نی یازماسی ایله نتیجه لیر.

شهریارین، ادبیات تاریخینده بیر شاعرین اؤز حیاتیندا مثلی گؤرونمه میس درجه ده خالق طرفیندن معجزه وی شکیلده پرستش ائدیلمه سی بعضی معین چئوره لر طرفیندن چکیلمز اولموشدو. بعضی دؤورلرین مطبوعاتینی ورق له دیگیمیز زمان اوزون بیر مدت شهریاردان بیر ایز و اثر گؤرونمور. صانکی اونا قارشى ترتیب له نمیش بیر «سکوت توطئه سی» قراری آلمیش دی. اونولا یاریشماق اوچون و اونون شاعر لیک مرتبه سینه چاتماق اوچون ساوادلارینی آرتیرایب، ادبیاتین اینجه لیک لرینی اوگره نمیش «شاعر لر» اونو قیسقانیب بعضی ادبی عثیب - ایرادلاری لاقلاغا کیمی چئینه ییردیله. کیمی سی - «شعر لرینده تورک جه فیکیرله شیب فارسجا یا اوی دورور» کیمی، بعضی لری بیر کلمه تاپیب سلیقه سینه اویغون اولمادیغی اوچون او کلمه نی لاغا قویماق لا اونو یادیر غاماغا و خالق آراسیندا اونوتدور ماغا جان آتیر دیلار. آنجاق ندنسه بو قدر بایکوت لار و تک لیگه ایته لنگه معرض قالماسینا باخمایاراق، هر هانسی بیر تبلیغات و خالفا چاتدیر یلماق اوچون وسیله یه صاحب اولمایان شهریار گوندن گونه داها مشهور اولور، داها چوخ سئویلدی. اونون شعر ی نین مرکبی قورومادان دیلدن دیله گزیر، خالقین خواننده لری طرفیندن اوخونوردو. هر کس شهریاردان بیر نئچه بیت شعر ازیر بیلیردی. او حکمدار لار طرفیندن قوندار یلمیش دگیل خالقین اؤز طرفیندن «خالق شاعری» سئچیلیمیش دی. بیر یاندان حکومت، بیر یاندان دا دؤرو سیاسی دسته لر و پارتیالار اونون قارشى سیندا شاعر لر دیکه لیدردی لر. کیمی سینی مدرن شعرین آتاسی، کیمی سینی ملی شاعر اولاراق تبلیغ ائدیردیله. خلوتینی پوزمایان تنها شاعر شعر انجمن لرین ده گؤرونموردو؛ اونون آدینا شعر گئجه لری قورولموردو، مطبوعات دا اونا قارشى صوغون لوق حؤکوم سوروردو. بیر نئچه یاخین یار - یولداشیندان باشقا هئچ کیم اونا یاخینلا شمیردی. شهرت دیوانه سی اولان صاف - صادق شاعر دوست لاری، دوشمن لرین حیله سینه اویوب اونا رقیب کسلیردی. بیر طرف دن ملت چی خسته چئوره لر اونو فارس جا یازدیغی اوچون قیناییر، اوشاق لیق دوستو اولان شاعری، شهر یاری هجو ائتمه یه وادار ائدیردی لر، بیر طرف دن هر گون اونون ائوینده او جاغی نین باشیندان آیر یلما یان بیر شاعری اونون اؤنونه تیکیردی لر؛ سیاسی شعر لر یازماسی و هر هانسی بیر سیاسی پارتیا یا صیغیشمادیغی و صول چو دسته لره قوشولمادیغی اوچون خارجی دؤولت لر و داخلی دستک لر «خالق شاعری» یونوردولار.

آما شهریار تام معناسی ایله بیر ده‌ها و زمان‌شناسلیق اثری، حیدربابانی تام واختیندا یاراتدی و تام زمانیندا نشر ائتدیردی. اوزون ایل لر بویو تورک دیلی ایله یازیلیمیش اثرلرین نشری قاداغان ایدی. یاساق پیشه‌وری حرکاتی نین مغلوبیتیندن صونرا داهاداقاتی لاشمیشدی. ملی نفت نهضتی و اجتماعی چاخناشمالاردان ایره‌لی گلن آزادلیق و کنترل‌سوزلوقدان مهارت‌له یارارلانان شهریار، دوز بو قاریشیق وضعیت‌ده حیدربابانی نشر ائتدیردی. حیدربابانین بونجا اقبالی نین باشقا بیر رمزی‌ده انله خالقین بو تورکسه‌میش و تورکجه اثره حسرت قالمیش بیر دؤورده یایلماسی دیر. شهریارین بو اثری یاراتماسی و منتشر ائتمه‌سی ایله، اونا قیسقنانان چئوره‌نین الینه بیر گوجلو بهانه کئچمیشدی. حکومت‌ده اوندان ناراضی قالمیش‌دی.

شهریار دئیردی آلا‌ه منه هر بیر معنوی وئرگی ائتدیردیگی زامان، مادی دنیا‌ما باغلا‌یان باشقا بیر وئرگی نی الیمدن آلمیش دیر. او، بو یول دا حیدربابانین بدلینی اؤده‌مه‌لی ایدی. ۱۳۳۱ اینجی ایلین ۳۰وندا خسته یاتمیش آناسی و شهریارین دیا یا یگانه باغلی‌لیق زنجیری قوپدو و آناسی وفات ائدی. آنانین وصیتی اوزره، اونون جنازه‌سینی جان دوستو لطف‌الله زاهدی ایله گئدیب، قُم شهری نین «دارالسلام» قبرستانیندا تورپاغا وئردی. او آناسیز قالب بشریته باشقا بیر هدیه یاراتدی. «ای‌وای آنام» شاه اثری بو ایتگی نتیجه‌سینده یاران‌دی:

او اؤز آناسی نی ایتیرمیش، تهران‌داکی دوستلاری نی بیر - بیر الدن وئرمیش، غربت گونلری نی یاشاماغا باشلامیش‌دی. او دها بؤیوک بیر آنا آردینجا آنا وطنی، دوغما وردو تبریزه گئتمه‌یه قرار وئردی و بیر گئجه سیس سیز صووسوز، هر کس دن گیزی، کوسگون وضعیت‌ده تبریزه قاچدی.

تهرانین غیرتی یوخ شهریاری صاخلاماغا

کلمیشم تبریزه تا یاخشی - یامان بلله‌نسن.

□ تبریز حیاتی

تهرانی، دجال منه تبریزله دی
من ده گلیب، تبریزی تهرانلادیم

۱۳۳۲ اینجی ایلین قیش موسمینده و ۱۳۳۲ اینجی ایلین نوروز بایرامینا بیر نئچه گون قالمیش تبریزه گلدی. ایلک اؤنجه «ششگلان» محله سی نده اولان «داش دربند» کوچه سی نین اوز به اوزونده بیر ائو کیرالادی، صونرا همین خیاباندا «توفیق» دربندینده بیر ائو داشیندی. بو ائوین ۳۵ ایل صونرا مزاری اولاجاغیندان خبرسیز ایدی. چونکی حال حاضردا او ائو مزاری نین محوطه سینده دوشموش دور. تبریزده آرتیق بیر نئچه نفر دن باشقا، اونون لا دوست لوق ائده بیله جک آدام قالمامیش دی. او تبریده «ابوالحسن خان اقبال آذر»، «آیه الله علامه میرزا عبدالله مجتهدی»، «حاجی محمد و حاجی حسین نخجوانی» قارداش لاری، «میرزا علی اصغر مدرس»، «میرزا جعفر سلطان القرائی»، کیمی تبریزده «گۆزلرین آخره قالمیش» بیر نئچه شخص له معاشرت ائدیردی. بیر نئچه دفعه تهران دوستلاری تبریزه اونون گۆروشونه گلدی لر، ایرانین بؤیوک سس اوستادی «میرزا عبدالله دوامی»، عمر و لوک دوستو بؤیوک موسیقی چی و ایران موسیقی سی نین آتاسی «ابوالحسن صبا»، بؤیوک شاعر «نیما یوشیج» تبریزه - اونون گۆروشونه - گلدی لر. آما تبریزده شهریارین وطن غربتی باشلامیش دی. اونون حس لرینی پایلاشاجاق بیر دوستو یوخ ایدی. گرچی کوچه ده بازاردا شهریار گۆرن قارا خالق اونون باشینا توپلاشیر اونونلا سلاملاشیر حؤرت دن اسیر گمه بیردی لر، آما شهریار خلوت لری نده بیر دوستا محتاج ایدی و او دوستلارین هامنیسی یا واخت سیز وفات ائتمیش، یا خارجه گئتمیش یا شهریاردان بیر تهر آیرلمیش دیلار. او افسانه لرده قالمیش مردلرین خیالی ایله دردله شمه لی قالمیش دی:

دئدین بس، وطن ده، سابق وطن دیر؟
گۆردونکی دوستون یوخ، هامی دشمن دیر
وطندن قالان بیر قورو کؤوشن دیر

اوندان دال چکیب، واز کئچاق، نبی
آی قوچاق نبی

گلمیشدیم وطنین ائدیم خدمتین
اؤزونده ده چکدیم غملى غربتین
قیریرام اوره کدن وطن الفیتین
جگره باغلیسا، بیر پیچاق نبی
آی قوچاق نبی
وطندن دویموشام، منی قیناما
دورگئدک بوخلقی آرتیق سیناما
دورگؤروم! بو آغاج بنزیر آناما
تئلیندن قوی قیریم بیر صاچاق، نبی
آی قوچاق نبی

او دنیاسینی داهادا کیچیلنک عزمی ایله حیدربابا اتگی نه صیغینیب اورادا یاشاماغی دهنه مک اوچون کنده گئتدی:

حیدربابا، سنی وطن بیلیمیشدیم،
وطن دئییب باش گؤتوروب گلمیشدیم،
سنی گؤروب گؤز یاشیمی سیلمیشدیم،
حال بو کی لاپ غملى غربت سنده ایمیش،
قارا زندان، آجی شربت سنده ایمیش.

اول باشی مندن استقبال ائتدیز،
صوندا چؤنوب ایشیمده اخلال ائتدیز،
اؤز ظنیزجه (اوستادی) اغفال ائتدیز،
عیبی یوخدور کئچر گنده ر عؤمور دور،
قیش دا چیخار، «اوزوقارا کؤمور دور».

یئنه تبریزه قایدیب، جوانلیغیندا خوشلاندیغی، قوهومو اولان بیر قیزی گنجلیک تصورو ایله گؤرمگه بلکه ده اونون لا
اؤلنمه گه گئتدی. او آرتیق یاشلی - باشلی بیر قادین اولموش، ار - اوشاق صاحبی ایدی. او شهریارا قیزی ایله ائوله نمه سینی
تکلیف ائدیر. شهریار ۱۳۳۲ اینجی ایلین یای فصلینده «سراب» دا معلمه ایشله یین «عزیزه» خانیمی گؤرمک اوچون اورایا
یوللانیر. اوردا جا «عزیزه» ایله ائولنمه گه قرار وئریرلر. مرداد آیی نین ۲۶ سیندا ائله نیر.

عزیزه خانیم، کندچی دئمه سکده تامامی ایله ساده بیر قیز ایدی. اونونلا هئچ بیر شاعرانه باغ و علاقه قورا بیلمه سه ده اونون
ائنی نین چراغینی یاندریمیش دی و شهریارا دنیا دا ان کیفیت لی لذت اولان بالا دادینی دادیزدیرمیشدی. بو ائولی لیکدن
«شهرزاد» آدلی شهریارین تام بدلی اولان و اونا چوخ بنزه یین بیر قیز اولدو. شهریار آرتیق تبریزین دولان با دولان
کوچه لرینده قیزی نین ییندن یاپیشیب دولان اراق گورونوردو. او واختدان یادگار قالان شکیل لرین چوخوندا «شهرزاد» دا
استادین یانیندا گورونور. بو عائله حیاتی نی ایسیندیره ن ایکی اوشاق دا «مریم» و «هادی» آدلاریندا دنیا یا گل دیلر. او دوستلارینا

اولان وفاسینی اوشاقلاریندا عکس ائتدیردی و دوستلاری نین آدلارینی اونلارا وئر مکله یولداشلاری نین یئری نین بوشلوغونو بیز آز اولسدا دولدوردو.^{۳۸}

بیر مدت صنورا گۆی مسجدین اوز به اوزونده باشقا بیر ائوه داشیندی. داها صنورا دکتر چایچی دربندی آدلی چوخور بیر دربندده کی بیر ائوه یئرله شدی او ائوین قارسی سیندا بیر دامی قووزادی لار:

دیوار اوجالدی، گون بیزه دوشمه دی،

زندان قارالدی گۆز - گۆزو سئچمه دی،

گوندوز گۆزو منیم لامپام کئچمه دی،

سنلده باصدی، ائومیز دولوب گۆل اولدو

چوخ یازیغین ائوی چؤنوب چؤل اولدو

صونوندا بیر عمر، صنورا زحمت و چتین لیکله «مقصودیه» کوچه سینده بیر ائو آلا بیلدی:

(شهریار) ین «مقصودیه» زندانین

«اوتوز بیر» یاز، اوخوموشام کاشینی

استاد خالقین استقبالینا جواب اولاراق ایکینجی حیدربابانی یازدی. حیدربابانین نشری قاداغان اولدو. آنجاق داهی شهریار خالق لا مناسبتینی باشقا یول لا قورودو. او حیدربابانی اوخودو و لنته یازدیردی. شاعرین سسی ایله حیدربابانین کاستی شهریار پرستش کارلارینا داها آرتیق داد وئردی و آرتیق سنزورا اداره سیندن اجازه آلمایا دا گرک قالمامیشدی و شهریار بو یول لا او یاساغی پوزا بیلیمیشدی. ۱۳۳۹ اینجی ایله بیر گون آذربایجانین والی سی (استاندار) علی دهقان شهریار گزمک اوچون «شاهگلی» یه آپاریر. او سؤزلو آداما بنزه بیردی. شهریارا دئییر نچه گون قاباق شاهین قبولوندا دیدیم، شاه حیدربابا اوزوندن سنیزدن چوخ گیللی لی ایدی. اونا خبر وئرمیش لر کی سیز تورکجه شعرلر یازیرسیز. شهریار شاه حکومتی نین صونونا قدر تورک دیلی نین دیرچه لیشی ایله یئرسیز مبارزه آپاران سیستمی اوزوندن گیللی لی صاخلادی.

شاه ایرانین «ملی شاعر» اینی سئچمک ایسته بیردی. شجاع الدین شفا آدلی سارای یازیچی لاریندان بیرینی شهریارا گۆنده ریر و پیامینی - شهریار ملی شاعر سئچمک ایسته مه سینی - اونا بیلدیریر. شهریار بو ایش له راضی لاشماییب دئییر ملک الشعراء بهاری کیمسه استاد شعر اعلان ائتمه میش او اوزو استاد و ملک الشعراء اولدوغونو ثبوت ائتمیش دیر. اجازه وئرسه نیز ملی شاعری خالق اوز اراده سی ایله سئچر. سارای «صادق سرمد» آدلی بیر شاعری «ملی شاعر» اعلان ائدیر و البته سرمدی هئچ کیم تانیمادی و شعرینی ده اوخومادی.

پهلوی حکومتی نین صون ایل لرینده ملکه اولان فرح پهلوی، مدنیت و اینجه صنعت ناظری «مهرداد پهلبد» و استادین ائوینه گۆنده ریر. شاهین آروادی تهران دا شهریار اوچون بیر ویلا آلمیش و شهریار تهرانا و ائوی تحویل آلیب اورادا یئرلشمگه دعوت ائدیر. او آن دا شهریارین ائوی نین دامی سوزوردو، قالنی قاتلاییب دامجی لارین تۆکولدو گو یئر طشت قویموش دولار. شهریار ائوی قبول ائتمیر و فرح پهلوی به آغیر بیر جواب یازیب گۆنده ریر:

«میخانا غرات اولدوق دان صنورا منی باده یه دعوت ائتدی

جالانمیش یاغی امامزادایا نذر اندر کیمی»^{۳۹}

او بیر شعرده اؤن گۆرویله، انقلابین باش وئره جگینی و حکومتین دئوریله جگینی خبر وئیر.

^{۳۸} رضا شهرزاد، مریم میرهادی و سعدالله خان هادی.

^{۳۹} میکده چون به باد شد، دعوت من به باده کرد

روغن ریخته است کو نذر امامزاده کرد.

□ حسرت ادبیاتی

شهریارین حیدرباباسی تورکیه ده احمد آتش طرفیندن لاتین الفباسی و شرح لرله نشر ائدیلیر. باکی دا ایلک دفعه حمید محمدزاده و صونرا غلامحسین بیگدلی نین واسطه‌سی ایله یاییلیر. حیدربابا سووت لرده بیر چوخ دیله ترجمه اولونور. حیدربابا ساوت سوسیالیست آذربایجان رسپوبلیکاسیندا یاشایان ان کلاسیک شاعر (علی آقا واحد) دن توموش ان گنج و نواتور شاعرلره قدر جواب یازیرلار. هرکس حیدربابا یا نظیره لر یازیر. بو جواب لار شهریارین الینه چاتیر و شهریار اونلاری دا جواب سیز قویمور. ایران داخلینده شاه حکومتی و بعضی مارکسیست چئوره لردن باشقا^{۴۱}، بیر چوخ شاعرلرده حیدربابا کروائینا قوشولورلار. حیدربابا یا یوزلرله نظیره لر یازیلیر^{۴۲}. بو نظیره لر آیریجا بیر کتاب دا تحلیل ائدیلیر^{۴۳}. بئله لیکله شهریار خارجی سیاسی خدمت لرین دقت مرکزینده قرار تاپیر. اونا یازیلان شعرلردن بیرین بیرون «بهروز دولت آبادی» آدلی شهریارین بیر قوهومو اونا چاتدیریر. بو منظوم مکتوب مدیحه یو کلو اولسادا، اوندا ملایم بیر دانلاق و شکایت هاواسی اسیردی:

۴۰

۴۱

۴۲

نیسگیل لری چوخ دور دردلی تبریزین

بیری سن اؤزونسن عزیز شهریار!

اؤزگه چراغینا یاغ اولماق بس دیر...

شهریار او شعره «سهدیه» عنوانینی وئردیگی جانانه و شهریارانه بیر جواب یازیر. بولود قره چورلو «سهند»-ین

حؤرمت سیزلیگینه ده «ده ده» جوابی وئیر:

نیسگیل اول چرچی یه قالسین کی جواهر نه دی قانمیر

مدنیت دبین ائلیر بدویت بیر اوصانمیر

گون گئدیر آز قالا باتسین گنجه سیندن بیر اویانمیر

بیر اؤز احوالینا یانمیر

او بو مانیفست اهمیتلی شاه اثرینده ملت چیلیگین ده حدودونو تعیین ائدیر:

سهندیه بوتون شهریارین هارابی نا وئریلن های لارین آیناسی دیر:

آذربایجان داکی او واخت کی سیاسی حاکمیتین اراده سی ایله شهریارین شعرلرینده معین تحیف لر اعمال ائدیلمیر. اونون

شعرینه ال آپاراق چاپ ائتمک امکانشی الده ائدن لر، شهریارین بعضی سیاسی و دینی نظریه لرینی نه اینکی باشقالا شدیریر

بلکه عکسینی قوراشدیریرلار:

«قافقاز قایدیب دؤنمه دی اؤز کج مداریندان» مصراع سینداکی «کج» کلمه سی نین یئرینه «دوز» کلمه سی نی قویماغا بلکه ده

مجبور قالیرلار.

«من علی اوغلو یام آزاده لرین مرد مرادی» مصراع سی «من ائلین اوغلو یام...» کیمی تحریف ائدیلمیر. مشهور ایرانش ناس

رحمتلی رستم علیف، سهندین آراچی لیغی ایله شهریارلا دفعه لرله گؤروشور و بو گؤروشمه لرین محصولو دگرلی و تاریخی

شعرلر اولور.

و بنه لیکله اوزون - اوزون تحلیل لر و رساله لرین یازیلما سینی گر کدیرن تاریخی بیر دؤور یارانیر. حسرت ادبیاتی دؤورو.

آللاه منه ائندیردیگی هر بیر وئرگی نین بدلینی بیر عزیزیم له دگیشدیرمیش دیر دئین شهریارین سهندیه‌سینه قارشی لیق عزیزه‌سی الیندن آلینیر. تهران داکی صون موقتی اقامتی گونلرینده عزیزه خانیم بیین خرچنگی (کانسر) خسته‌لیگی ایله دنیادان گئدیر و تهران دا تورپاغا وئرلییر.

نه ظریف بیر گلین عزیزه سنی
بیر ظریف روحه بیر ظریف جسمی

آدی باتمیش اجل گلنده بیزه
صارالیب گون، شافاق داقان چاناغین
قارا بایقوش، چالاندا آغ قوشومو
کورقضا اؤز یولون گئدن واختدا
نه قدهر اوودوم آچمادین گؤزووو
او آلاگؤز او یانمادی، کی منیم
سن، نه یاخشی ائشیتمه دین، بالالار
سنی وئر دیم «بهشت زهرايه»
قیرخاسن یئتمه دین جوان گئتدین
قوجا وقتیمده بو قارا بختیم

منه لاییق تاری یاراتمیشدی
ازدواج قدرتی ایله قاتمیشدی
.....
من آییم چیخدی، گون ده باتمیشدی
قورخودان تیره ییب، جالاتمیشدی
زعفران تک منی صاراتمیشدی
چاره نین یوللارین داراتمیشدی
گؤز سکوت ابدله یاتمیشدی
بختیمی مین کره او یاتمیشدی
آنا وای ناله سین اوجاتمیشدی
منه مولا الین اوزاتمیشدی
من گنده یدیم کی یئددیم آتمیشدی
منی قول تک بلایه صاتمیشدی

شهریار عمرونون صونونا قدر یاشاماق عزمی ایله الی بوش اوچ آناسیز او شاغینی قولتوغونا ووروب تبریزه قایدیر.

«گئندی، منیم حیاتی می ووردو داشا، چیخدی باشا!»

او عمرونون صونونا قدر عزیزه خانیم اوزادار قالدی:

دردین اولموش منه بیر سملی خنجر یاراسی،

فکره گئتدی کجه یارام گون به گون آرتیق ائشیلیر

گؤز یاشیم قانلا قاریشمیش، اوره گیم گؤینه مه ده

بیر بیله یدین ایچریمده نه چیپانلار دئشیلیر.

اونون خیالی ایله دانیشار و یاشاردی:

سن یار یمین قاصیدی سن
خیالینی گوندره یب دیر
آخ! گئجه لر یاتمامیشام
سندن صورنا، حیاته من
سنین گون تک باتماغیوی
گاه طویووو یاده صالیب
صورنا یئنه یاسه باتیب
اتک دولو دریا کیمی

اگلشن سنه چای دئمیشم
بسکی من آخ - وای دئمیشم
من سنه لای - لای دئمیشم
شیرین دیسه، ضای دئمیشم
آی باتانا تای دئمیشم
من ده لی، نای - نای دئمیشم
آغلاری های های دئمیشم
گؤز یاشیما، چای دئمیشم

□ حیاتی نین صون ایل لری

ایلک شعرینی الله قورخوسونا حصر ائدن شاعر اسلامی بیر انقلابین اوّلکده باش وئرمه سیندن سئوینجک، عمرونون صون ۱۰ ایلینی بو انقلابین آرمانلارینا حصر ائتدی. اسلام انقلابی ادبیاتی نین ان پارلاق نمونه لرینی یارادان شهریار، هر هانسی بیر اجتماعی مسئله یه و سیاسی حادثه یه مناسبت سیز قالمادی. ایرانین عراق تجاوزونه قارشلی آپاردیغی مدافعه یه، محاربه شهیدلرینه، شهید عائله لره، انقلاب رهبرینه، و ... بو کیمی موضوع لارا شعرلر و منظومه لر قوشدو. آرتیق تک لیکدن چیخمیش خالق صیرالارینا، گنج لرین توپلاتتی لارینا، سفربرلرین اعزام مراسیم لرینه گئدیردی. آرتیق رادیو - تلویزیون دان مطبوعات دان چکینمیردی. بیر چوخ گئدیشتات اونون مثلینجه حرکت ائدیردی. او اسلام انقلابینا کمیت جه ده گنج شاعرلرین هامی سیندان داها چوخ شعر حصر ائتدی و ۳۰۰ صحیفه لیک بیر دیوان باغلادی.

□ شهریارین معراجی

آذر آیی نین ۹وندا آیلار جا گرچک لشمه‌سی اوچون چالیشدیغیم تلویزیون گروپو استادلا مکمل و اطرافلی بیر مصاحبه‌نین چکیلمه‌سی و فیلمه آلینمسی اوچون تهران دان گلدی. گروپا تهران تلویزیونونون بیرینجی کانالی نین اییات و مدنیت گروپونون باشچی سی و عثینی زاماندا ایران تلویزیونونون رئیس مشاوری، ادبیات هوسکاری و شهریارا خصوصی ماراغ بسله‌ین تبریزی زکریا طرزمی باشچی لیق ائدیردی. آخشام اوستو ساعات ۴ ده اوستادین ائوینه دوغرو گئتدی. اوستادین داماغی بیر او قدرده چاغ دگیلدی و قاش - قاباغلی اولدوغوندا بو چکیلشه مئیلی اولمادیغی بللی ایدی. من آتامی و کیچیک قارداشیمی دا آپارمیشدیم. اوستاد آتامی گؤرونجه بیر آز مندن اونا بحث ائدیپ و بئله‌جه حؤوصله‌سی یئرینه گلیمش کیمی گؤروندو. منیم‌له قارداشیمی یانینا آلیپ فیلم و شکیل چکیلشه‌سینی امر ائتدی بیر نئچه ظارافات دان صورنا آرتیق مصاحبه‌نین واختی گلیب چاتمیشدی. من ندنسه اوستادلا صون مصاحبه اولدوغونو عاغیل اوستو حسیمله سئیردیم. ائله بونا گؤره‌ده بو گؤرونده بوتون یادیم گلن سوال لاری و ئرمکک عزمینده ایدیم و اوستادین یادیندا چیخان خاطرهلری ایلر یادکاری اولاراق اونون یادینا سالماغا چالیشیر و اونون آغزیدان جواب ائشیمه‌گه امکان تأمین ائدیردیم. مصاحبه ایره‌لی‌له‌دیگجه اوستاد ذوقه گلیر و صحبتی دوام ائدیریردی. مصاحبه صورنا چاتدیقدان صورنا گوله‌رک دئدی «منی یئنه‌ده جوانلیغیمقا قایتاردین؛ بیر گونده کئچمیشلرده یاشادیم». اوزونو آتام توتاراق ظارافات لا دئدی: «من جوانلیغیمدان قوپوب آیریلماق و عبادته دالماق ایسته‌سمده بو شیطان منی همیشه آلدادیر و یولومدان جایدیریر». مصاحبه‌نین متنی نین تامامی نی آشاغی دا گتیریریک:

اوستادین ائوی چوخ صویوق ایدی و ائوین ایسیدجی سی (شوقاژ) تزه‌جه قورولموشدو. آنجاق ایران - عراق محاربه‌سی ایلری اولدوغو اوچون یاناجاق چاتیشمیردی اوستاد دا اکستردان یاناجاق قبول ائتمیردی. ائو یامان ساختا ایدی و اوستاد کیریمیش وضعیتده یورغانا بورونموش دو. هر گون گئتدیگیمده اوستادی چوخ صولغون و احوال روحیه‌سینین قارامسار اولدوغونو گؤروردوم. دینمز، دانشمازدی. یادیمدا چیخماز مایوس اولدوغونون سببی نی صوروشدوم، قران دان بیر آیه اوخودو: حتی اذا استیأس الرسل^{۴۳} بو مصاحبه‌دن دوز بیرجه هفته صورنا ایش یئریمدن (تبریز رادیوسو) آیریلیب هر گون اولدوغو کیمی اوستادین ائوینه دوغرو بوللانیم. قاپی نی نه قدر دؤیسه‌مه آچان اولمادی و قاپی نین آردیندا هر گون سوروکلنن باشماق لارین سسینی ائشیمه‌دیم. بعضاً اولدوغو کیمی محله‌نین سووزوچو دکانیندا اوستادین ائوینه تلفون ائتدیم. تلفون نمره‌سی خطین چکیلدیگی واخت رابطه (مخابرات) اداره‌سی نین شهریار سئون ایشچی سی نین محبتی اوزره بیر

^{۴۳} حتی اذا استیأس الرسل و ظنوا أنهم قد کذبوا جاءهم نصرنا فنجی من نشاء ولا یرد بأسنا عن القوم المجرمین. (یوسف ۱۲)

خاطره نمره سی سئچیلیمیشدی. او ایل شمسی تاریخله ... و قمری تاریخله ... اینجی ایل ایدی و نمره ده بو ایللرین رقمینی آنلادیردی آنجاق صونرا تلفون نمره لری ۵ رقملی اولدوغو اوچون باشینا بیر ۵ رقمی ده علاوه ائدیلمیشدی و بو تلفون نه تاریخی صحبت لری منتقل ائتمیشدی. بختیار واهابزاده ایله شهریارین او مشهور شعرله شمش صحتلری؛ مهرداد اوستا، ه.ا. سایه، ا.حالت، آیه الله خامنه ای ...

تلفونا کیمسه جواب وئرمه دی آنجاق محله لی لردندی لر کی اوستادی خسته خانایا گؤتوردولر. ان آغیر خبر ایدی. ۱۳ ایل گؤزله دیگیم فاجعه ایله اوز به اوزدوم. اوزومو امام خمینی آدینا خسته خانا صالدیم. ایچ خسته لیک لر بؤلومونون ۴ ونجو سالونونا گؤندر دیلر منی. استاد آیریلیمیش خصوصی او تاغا گیردیم. بیر باهار بویدا باهار خسته یاتاغی نین اوزرینه پاییز یارپاقلاری کیمی سپیلیمیش دی. منی گؤرونجه آغلادی. قوجا غلاشدیق و بیر خنیلی آغلاشدیق. اوتاقدان مندن قابق آذربایجان ایالتی نین دؤوروو مدنیت عموم مدیری محمود رنجبر فخری و اوستادین اوغلو هادی واردی. هویو خموش دورموشدولار. اوستاد رنجبره دوغروو منیم حاقیمدا بیر سؤزلر دئدی و اونون اولومونون منه زهرلی خنجر یاراسی کیمی گئت گنده آشلاندیغی و منی آزارلایا جاغینی بیلدیردی و اونا بیر شئی لر تاپشیردی. آخشام اولموش قاش قارالمیشدی. هر کسی ائوبنه گؤندر دیم و اوستادین باشی اوستونده دوردوم «گاہ اویوب گاہ اویانیردی».

□ آذربایجان تورکجهسی ایله چاپ اولموش اثرلری

منیم مقاله م یول مجله سینده، امین صدیقی نین مقاله سی، منیم مقدمه م دیوانا، منیم چاپ اولمامیش اوچونجو نشره یازدیغیم مقدمه م.

محمد زاده نین نشری

□ بیزیم نسخه

▪ معاصر پوئیک متنین تنقیدی و انتقادی متن کیمی حاضیلانماسی فیلولوگیا و ادبیات علمینده متدولوژییک اسلاب قازاناو یارادا بیللمه میشدیر. کلاسیک متودلا الهه هر هانسی بیر معاصر تخنوزیک امکانلارین اولمادیغی اوچون ادبی متنین و بیر شاعرین شعر دیوانی نین یالنیز مختلف ال یازما نسخه لری نین مقایسه و مقابله سی وسیله سی ایله انتقادی متن ترتیب له نه بیلر. آنجاق معاصر ادبی اثرلرین انتقادی متن نین حاضیرلانماسیندا توتوشدورماق و قارشیلادیرماق اوچون یازیلی متن و نسخه لردن علاوه، فیلم و سس لنتی کیمی آیری - آیری ائشیدیلی و گؤرولو واسطه لردن ده فایدالانماق آیریجا مدرن و معاصر انتقادی متن ترتیبله مه اسبابی کیمی خدمته آلینا بیلر. حاضیردا و دیوانی نی حاضیلایارکن آرامیزدا اولمایان معاصر بیر شاعرین شعرلرینی مختلف روایت لر و چئشیدلی قئیدلردن اؤیره نه بیلریک. مثلاً شاعرین بیر شعر نین بیر نسخه سی شاعرین اؤز ایله ماشینکا و یا کمپوترله دوزولوب و عئینی شعرین بعضی فرقلی لیکلرله ال یازما نسخه سی وار و عئینی متن باشقا بیر زاماندا شاعرین سسی ایله بیر رادیو و ثریلیشیده یازیلیمیش دگیشیک لیکلرله موجود اولما بیلر و بیر پوئیا گنجه سینده شاعر اونو باشقا بیر دگیشدیرمه لرله اوخوموش و بیر باشقا زاماندا بیر تلویزیو چکیلشیدن الهه قالان فیلم ده، ویدئو کاست ده، دیجیتال ویدئو کمپاکت دیسک ده (D.V.D _ V.C.D) ده باشقا بیر شکلده اوخونموشدور. بونونلادا معاصر انتقادی متن متودولوگیاسیندا الیمیزده مختلف دؤورلرده مختلف کاتب لر قلمی ایله یازیلیمیش ال یازما نسخه لریندن علاوه باشقا - باشقا چئشیدلی فورمالی و نؤوعلو نسخه لرده اساس آلینا بیلر. بیزیم حاضیرلادیغیمیز، توپلاما، رداکته، تصحیح و ترتیب ائتدیگیمیز شهریارین آذربایجان تورکجه سی ایله یازیلیمیش دیوان، انتقادی متن ترتیبینده یئنی بیر اسلوب و متود اولدوغو و علم دنیا سینا تقدیم ائتمه سین ایله عئینی زاماندا، استادین ان مکمل ان صون روایتلی ان چوخ دایاناقلی و سندلی ان مدرن و معاصر اصول لا حاضیرلانمیش و هر جوره گله جکده کی انتقادی متن ترتیب ائتمک احتیاجینی قاپایان بیر تدبیر دیر.

بیزیم الیمیزده موجود اولان قاینالار خیلی مختلف و دگیشیک یازیلی، سسلی و گؤرونترولو نسخه لردن عبارت دیر. اوستاد شعرینی عؤمرونون صون آیلارینا قدر دایما دگیشدیرمیش و اصلاح ائدیپ آرتیریب اکسیلتمیشدیر. بیزیم الیمیزده اوستادین یازدیغی شعرین ان ایلکین الهام ایزلری اولان قارالامالاردان باشلا یاراق بعضاً ۶ اینجی دفعه اولاراق یازیلیمیش نسخه لردن و دفعه لرله ادبی تدبیرلرده، شعر گنجه لرینده رادیو و ثریلیش لرینده و تلویزیو چکیلش لرینده اوخونان اثرلر و متن لر دیر. بیز بو دگیشیک لیکلری اساساً و عمومیتله کرونولوژییک منطلقله تصحیح ائدیپ ترتیب له میشیک.

▪ باشقا نسخه ده صایی سی آز گؤرونن شعرین یارادیلش و یازیلش تاریخینی نین مقدارینی آرتیرا بیلیمیشیک. بونونلادا شهریار اؤیره نمک ایسته یین لر اوچون اونون پوئه - کرونولوژییک آراشدیریلما سینا ماتریال صونولموش دور.

▪ بو نسخه ده شعرین یازیلما سی باره ده علاوه معلوماتین و ثریلمه سینه و کئچمیشده کی لرین دئییمی ایله «شان نزول» یازیلما سینما بؤیوک دقت گؤستریمیش و عادی اوخوجونون احتیاجی اؤلچوده تقریباً هر شعرین آلتیندا و حاشیه سینده او شعرین یازیلما سینا دایر معلومات و شعرین یاخشی باشا دوشولمه سینه یاردیم نده جک بیلگی لر، شرح لر و ایضاح لار و ثریلمیش دیر.

- ادبی اسلوب لا یازیلما سینا جهد گؤستر یلمیش و غیر فولکلوریک کاراکتر داشییان شعرلرین دیکته‌سی و معاصر یازیلش قایدالارینا اویغونلاشدیر یلماسی و دوزگون تلفظ ائدیلمه‌سیده تأثیرلی املا دوزهلش لری ده علاوه سعی لردن دیر.
- کئچمیش بوتون نسخه‌لرده شعرلر خصوصی فصل ده باره‌سینده اطرافلی بحث ائتدیگیمیز تحریف‌لره بیلهر کدن و بیلمه‌یر کدن یول وئریلمیش دیر. بیز بو تحریفلرین هامیسینی رفع ائدیپ اصل، اینانیا جاق و شهریارین اؤز دیلیندن و قلمیندن چیخان ان دوغرو متنی تقدیم ائتمیشیک.
- کئچمیش نسخه‌لرده شهریارین فارسجا یازدیغی شعرلر مقیاسیندا کمیته‌جه چوخ بؤیوک حجمه فرقله‌نن و آز اولان آذربایجان تورکجه‌سی ایله بیر کلمه‌سی بنله قیمتلی و اهمیتلی اولان یوزلرجه مصراع شعر بیلهر کدن و بیلمه‌یر کدن آتیلیمیش، حذف ائدیلمیش و دیواندا ضبط و قئید ائدیلمه‌میش دیر. بیز بو بؤیوک خیانتکار ضربه‌نی زمانیندا تأثیر سیزله‌شدیریمیش اوستادان آذربایجان دیلینده نثر و شعر ایستر یازیلی و ایستر سه‌ده شفاهی سؤزلری صون کلمه‌یه‌دک بؤیوک همت‌له توپلاییب، بو کتابا آلینم‌میش دنیا‌دا موجود اولان هیچ بیر جمله‌سی و کلمه‌سی‌نین اولمادیغینی ادعا ائده بیله‌جک درجه‌ده مکمل و نقصان‌سیز متن حاضرلامیشیق.
- آیدین دیر کی شهریار شناسلیق باره‌ده یازدیغیمیز کتاب‌دا اوستادین یارادیجیلیغینا. خصوصی ایله آذربایجان دیلینده کی شعرلرینه دایالی اولدوغو اوچون شعرلرین اطرافلی، عالمانه و تدقیقچی‌یه یارایاجاق تفصیلاتلی معلومات وئریلمیش و او کتابا شهریارین تورکجه شعرلر کلیاتی‌نین داها مکمل تفسیری دئییه بیلریک.
- چاپ اولونم‌میش شعرلرین بیرینجی دفعه اولاراق هدیه کمی درجی.